

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Suljetun kassajärjestelmän ryöstöririkollisuutta ehkäisevä vaikutus pienissä päivittäistavara- myymälöissä - case SafePay

Mikkola, Anni

2015 Leppävaara

Laurea-ammattikorkeakoulu
Leppävaara

Suljetun kassajärjestelmän ryöstörikollisuutta ehkäisevä vaikutus pienissä päivittäistavaramyymälöissä - case SafePay

Anni Mikkola
Turvallisuusalan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2015

Anni Mikkola

Suljetun kassajärjestelmän ryöstörikollisuutta ehkäisevä vaikutus pienissä päivittäistavaramyymälöissä - case SafePay

Vuosi 2015 Sivumäärä 57

Kiinnostus tämän opinnäytetyön tekemiseen sai alkunsa pieniin päivittäistavaramyymälöihin kohdistuvien ryöstöjen lisääntymisestä. Tämän tutkielmatyyppisen opinnäytetyön tavoitteena on arvioida suljettua kassajärjestelmän ryöstöä ehkäiseviä vaikutuksia pienissä päivittäistavara-
rakaupoissa potentiaalisen rikosentekijän näkökulmasta. Tutkimus toteutettiin kohdeyrityksenään SafePay-järjestelmää tarjoavan Gunnebo Nordic Oy. Tutkimuksen johtoajatus on seuraava: Olisiko SafePay-järjestelmällä pienten päivittäistavaramyymälöiden kassaryöstöjä ehkäisevä vaikutus Suomessa?

Tämän tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu kriminologisten teorioiden varaan. Tärkeimmiksi tarkastelunäkökulmiksi on valittu rutiiniaktiiviteettiteoria ja sitä tukeva rikosten tilannetorjunnan teoria. Kvalitatiivisen tutkimuksen tiedonkeruu toteutettiin teemahaastatteluilta, ja tulosten analysointiin käytettiin sisällönanalyysia. Haastateltavina olivat Gunnebo Nordic Oy:n, Kaupan liiton, Palvelualojen ammattiliitto PAM:in, Ruotsin Rikostorjuntaneuvosto Brå:n sekä SafePay:ta käyttävän suomalaisyrityksen edustajat. Rikosseuraamuslaitokselle saadusta tutkimusluvasta huolimatta ryöstöstä tuomittuja haastateltavia ei tutkimukseen tavoitettu; tämän vuoksi rikosentekijän näkökulma muodostuu muista tutkimuksista saatujen tulosten pohjalta.

Kaikki haastateltavat kokivat, että SafePay-järjestelmän kaltaisella suljetulla kassajärjestelmällä voisi olla ryöstöjä ehkäisevä vaikutus valitussa tarkasteluryhmässä pitkällä aikajänteellä. Valittu teorianäkökulma tukee tätä oletusta sillä edellytyksellä, että potentiaalinen rikosentekijä harkitsee toimintansa rationaalisesti, ja on tietoinen siitä, ettei SafePay-järjestelmässä olevaan käteiseen pääse väkisin käsiksi. Rutiiniaktiiviteettiteorian ja rikosten tilannetorjuntateorian mukaan rikostapahtuman syntyminen edellyttää rikoksen kolmen elementin - motivoitunut rikosentekijä, kyvykkään valvojan puute ja otollinen kohde - ajallista ja paikallista kohtaamista; mikäli jokin näistä tekijöistä puuttuu, rikosta ei tapahdu. Lyhyesti ilmaistuna: jos ryöstäjän tavoittelemaa käteissaalista ei ole saatavilla, rikosentekijä ei saa toivomaansa hyötyä, eikä rikoksen suorittaminen ole järkevää.

Voidaan todeta, että SafePay-järjestelmä on varsin potentiaalinen kassaryöstöjen torjuja - edellyttäen, että rikosentekijän kohteena on käteinen. Tuotesuojaukseen laite puolestaan ei sovellu: ryöstöksi eskaloituneet anastusrikokset eivät ole SafePay:n pätevyysaluetta. Toisaalta järjestelmä saattaa luoda turvallisuuden haloilmiötä; Ruotsissa on saatu viitteitä siitä, että järjestelmän käyttöönoton jälkeen myös muu häiriökäyttäytyminen on vähentynyt. Turvallisuusseikkojen lisäksi SafePay-järjestelmä tarjoaa myös muita etuja, kuten esimerkiksi toiminnan tehostumista ja väärennetyn rahan tunnistamista.

Asiasanat: kassaryöstö, rikollisuus, pieni päivittäistavara kauppa, suljettu kassajärjestelmä, SafePay, turvatekniikka, rutiiniaktiiviteettiteoria, rikosten tilannetorjunnan teoria

Name(s)

Crime Prevention with Closed Cash Handling System in Small Grocery Stores - a Case Study of SafePay

Year	2015	Pages	57
------	------	-------	----

This thesis is a qualitative and research-based case study motivated by the increasing number of robberies in small grocery stores. The objective was to evaluate a closed cash handling system from a potential offender's point of view. This study is carried out in cooperation with Gunnebo Nordic Oy and focused on their closed cash handling product, SafePay. The primary research problem is: Does SafePay system prevent cash robberies in small grocery stores in Finland?

The theoretical framework of this study is based on criminological theories and crime prevention models. Routine activity theory and situational crime prevention were chosen to be the main perspectives in the study. The empirical data were collected by theme interviews the collected data were analyzed with the content analysis. The interviewees were representatives of Gunnebo, Finnish Commerce Federation, Service Union United PAM, the Swedish National Council for Crime Prevention Brå and a Finnish company using SafePay system. Despite contacting Criminal Sanctions Agency, no offenders were reached to be interviewed. Consequently, the criminal perspective was constructed basing on the other studies.

All interviewees agreed that a closed cash handling system, such as SafePay, could prevent cash robberies in the long run. Also, routine activity theory and situational crime prevention supported this conception. However, the prerequisite to crime preventive impact of a closed cash handling system is that the potential offender considers his or her actions rationally and is aware that cash cannot be forced out from the SafePay system. According to the routine activity theory and situational crime prevention model, a crime can occur only when a likely offender, the absence of a capable guardian and a suitable target encounter in the same place at the same time. Thus, absence of one of these elements will prevent the crime. To sum it up: if there is no cash available, there is no potential profit for the offender, and therefore, crime is not worth committing.

As conclusion, it seems that SafePay system has huge potential as robbery preventer - as long as the offender's target is cash. SafePay is not a product protection device: the situation in which offender carries out a larceny that escalates to robbery is not preventable with SafePay. On the other hand, SafePay can create the halo effect of security: in Sweden it has been reported that the introduction of SafePay has also reduced other types of disruptive behavior. In addition to security aspects, SafePay can also provide grocery stores other benefits, such as more efficient operations and identification of counterfeit money.

Keywords: robbery, criminality, small grocery store, closed cash handling, SafePay, technical security, routine activity theory, situational crime prevention

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Tutkimuksen toimintaympäristö.....	7
2.1	Tutkimuksen tausta ja tavoite.....	7
2.2	Keskeinen käsitteistö.....	7
2.3	Tutkimusalueen rajaus.....	9
2.3.1	Kaupan ala ja päivittäistavarakauppa.....	10
2.3.2	Suljettu käteiskierto.....	12
2.3.3	Kohdeyrityksen esittely - Gunnebo Nordic Oy.....	13
2.3.4	SafePay-järjestelmä.....	14
3	Teorianäkökulma - rikollisuuden syyt ja rikostorjunta.....	16
3.1	Funktionalismi.....	17
3.2	Valikoitumishäkökulma.....	17
3.3	Evoluutiokriminologiset rikosteoriat.....	18
3.4	Sosiologis-kriminologinen lähestymistapa.....	20
3.5	Rikos vapaana ja rationaalisenä valintana.....	26
3.6	Rikostorjunta.....	29
3.6.1	Rikosten tilannetorjunta.....	30
3.6.2	Rikollisuus ja rikostorjunta kaupan alalla.....	32
3.6.3	Ryöstöjen torjunta päivittäistavarakaupassa.....	33
4	Tutkimusasetelma.....	34
4.1	Tieteenfilosofinen viitekehys.....	35
4.2	Tutkimuksen tyypittely.....	36
4.3	Tutkimusongelmat.....	37
4.4	Aineistonkeruu - teemahaastattelu.....	37
5	Tutkimuksen tulokset ja analysointi.....	40
5.1	SafePay-järjestelmän rikostorjunnallinen ideologia.....	40
5.2	Kokemuksia ulkomailta.....	44
5.3	Entä Suomessa?.....	45
6	Johtopäätökset.....	46
6.1	Minkälaista rikollisuutta SafePay-järjestelmä torjuu?.....	46
6.2	SafePay-järjestelmä osana myymälän teknistä turvallisuutta.....	47
6.3	Miksi ryöstöjen väheneminen on kaupalle tärkeää?.....	48
6.4	SafePay-järjestelmän muut edut.....	49
6.5	Yhteenveto.....	50
7	Työn arviointi ja jatkotutkimusaiheet.....	51
	Lähteet.....	53
	Kuviot.....	57

1 Johdanto

Viime vuosina pieniin päivittäistavaramyymälöihin kohdistuneet ryöstöt ovat saaneet huomattavaa näkyvyyttä eri medioissa. Trendin ovat vahvistaneet poliisi, Palvelualojen ammattiliitto PAM ja Kaupan liitto. Syiksi on esitetty muun muassa talouden kurjistumista ja huumausaineprobleemien lisääntymistä. Ratkaisuksi on ehdotettu niin sanottua suljettua kassajärjestelmää, josta on muissa Pohjoismaissa ja erityisesti Ruotsissa saatu hyviä kokemuksia ryöstörikollisuuden torjunnassa. Järjestelmän toimintaideologia perustuu käteiskierron kontrolloimiseen asiakkaalta laskentakeskukseen asti, jolloin mahdollisessa ryöstötilanteessa ryöstäjä ei saa käteistä haltuunsa.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on arvioida haastattelujen ja tutkimuslähteiden pohjalta suljetun kassajärjestelmän ryöstörikollisuutta ehkäisevää vaikutusta pienissä päivittäistavara-kaupoissa. Yhteistyöyritykseksi tutkimukseen valittiin Gunnebo Nordic Oy ja yrityksen SafePay-järjestelmä, joka on ensimmäinen Suomessa käytössä oleva suljettu kassajärjestelmä. Tutkimukseen haastateltiin Gunnebo Nordic Oy:n avainasiakkuuspäällikköä, Palvelualojen ammattiliiton työympäristöasiantuntijaa, Kaupan liiton turvallisuusvaliokunnan puheenjohtajaa ja Burger-In Oy:n varatoimitusjohtajaa. Opinnäytetyötä varten oli haettu tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitokselta ryöstöstä tuomittujen henkilöiden haastattelua varten, mutta haastateltavia ei tutkimukseen tavoitettu. Tämän vuoksi rikollisnäkökulmaa kartoitettiin aikaisempiin tutkimuslähteisiin viittaamalla.

Opinnäytetyön aluksi lukija tutustutetaan tutkimuksen toimintaympäristöön. Tämä tarkoittaa tärkeimpien käsitteiden ja sidosryhmien määrittelyä. Teoriaosiossa tarkastellaan rikollisuutta ilmiönä sekä erilaisia kriminologisia teorioita rikosten selittämisestä ja rikostorjunnasta. Teorioista korostuvat rutiiniaktiviteettiteoria ja rikosten tilannetorjunta. Tämän jälkeen kuvataan opinnäytetyön tutkimuksellista osuutta: tutkimusasetelmaa ja tuloksia. Lopuksi esitetään tutkimuksen pohjalta muodostettuja johtopäätöksiä sekä arvioidaan opinnäytetyön toteutusta ja hahmotellaan mahdollisia jatkotutkimusaiheita. Tutkimuksesta hyötyviä tahoja ovat esimerkiksi päivittäistavaran vähittäiskauppa, muut kaupanalat, mahdollisesti Rikosseuraamuslaitos ja muut aiheesta kiinnostuneet.

2 Tutkimuksen toimintaympäristö

Tässä luvussa esitellään sitä toimintaympäristöä, jonka parissa tämä opinnäytetyö on toteutettu. Aluksi tarkastellaan ohuesti tutkimuksen taustaa eli sitä ilmiötä, joka toimi kimmokkeena koko tutkimukselle: pieniin päivittäistavaramyymälöihin kohdistuneiden ryöstöjen lisääntymistä. Tällä pyritään kuvaamaan lukijalle vallitsevaa ongelmaa, ja esitetään peruste opinnäytetyölle. Samassa alaluvussa asetetaan tutkimukselle tavoite ja tarkoitus. Tämän jälkeen lukijalle avataan tutkimuksen kannalta muutamia keskeisiä käsitteitä. Kun lukija näin on tutustutettu opinnäytetyön aihepiiriin, käsitellään aiheajaus, näkökulma ja yhteistyöorganisaation esittely.

2.1 Tutkimuksen tausta ja tavoite

Kiinnostus tämän opinnäytetyön tekemiseen lähti alkuvuodesta 2014 laajasti uutisointia keränneistä pienien päivittäistavara-kauppojen ryöstöistä. Muun muassa YLE (11.2.2014) uutisoi Internet-sivustollaan vuonna 2010, että Helsingissä ruokakauppa tai kioski lähes viikoittain. Helmikuussa 2014 puolestaan YLE:n mukaan pikkukauppoja ryöstettiin tai yritettiin ryöstää alkuvuonna lähes kaksi kertaa enemmän, lähes 40 kertaa, kuin vuotta aiemmin vastaavaan aikaan. Myös muut järjestyshäiriöt ja uhkaava käytös ovat lisääntyneet. Ryöstöt aiheuttavat kauppoille huomattavia kustannuksia paitsi suorina taloudellisina menetyksinä, myös työntekijöiden henkisen kuormituksen aiheuttamia piilokustannuksia. Työntekijälle ryöstötilanteen uhriksi joutuminen voi puolestaan pahimmassa tapauksessa aiheuttaa fyysisiä ja henkisiä vammoja, joista voi seurata jopa työkyvyttömyyttä. Monissa artikkeleissa (muun muassa YLE 10.5.2014; Turun Sanomat 7.4.2013) ratkaisuksi lisääntyneisiin ryöstöihin tarjottiin suljettua kassajärjestelmää, josta on etenkin Ruotsissa saatu hyviä kokemuksia.

Tämän tutkielmatyyppisen opinnäytetyön tavoitteena on arvioida suljettua kassajärjestelmän ryöstöä ehkäiseviä vaikutuksia pienissä päivittäistavara-kaupoissa. Tarkoitus on luoda uutta ammatillista tietoa sellaisessa muodossa, joka helpottaa pienten päivittäistavara-kauppojen toimijoiden pohdintaa suljetun kassajärjestelmän potentiaalista ryöstöriskillisyyden torjunnassa. Kyseessä on itsenäinen tutkimus, joka ei liity muihin hankkeisiin. Opinnäytetyön tavoitteena on laadukas ja kriittisen tarkastelun kestävä tutkimusraportti SafePay-järjestelmän vaikutuksista pienten päivittäistavaramyymälöiden ryöstöriskillisyyden torjuntaan.

2.2 Keskeinen käsitteistö

Tässä alaluvussa käydään läpi tämän opinnäytetyön kannalta keskeisiä käsitteitä. Nämä käsitteet nähdään tärkeiksi, jotta lukijalle piirtyy selkeä kuva opinnäytetyön toimintaympäristöstä. Toisaalta tämän alaluvun tarkoituksena on selventää, mitä näillä käsitteillä juuri tässä

kontekstissa tarkoitetaan. Tärkeiksi käsitteiksi on tässä opinnäytetyössä määritelty ryöstö, rikollisuus, pieni päivittäistavarakauppa, suljettu kassajärjestelmä, turvatekniikka, rutiiniaktiviteettiteoria ja rikosten tilannetorjunnan teoria.

Juridisesti ryöstö on rikoslain (1889/39) 31.luvussa määritelty anastusrikokseksi, joka toteutetaan käyttämällä tai uhkaamalla käyttää väkivaltaa. Ryöstöön syyllistyy myös henkilö, joka väkivalloin tai sillä uhkaamalla pakottaa toisen luopumaan taloudellisesta edusta, johon hänellä ei ole laillista oikeutta. Tämä ehto sallii kuitenkin itseavun, joka on määritelty pakkokeinolain (1987/450) 1.luvussa: rikoksen kautta menetetyn irtaimen omaisuuden saa hankkia takaisin jopa tarpeellisia voimakeinoja käyttämällä, mikäli tietyt ehdot täyttyvät. Näillä ehdoilla tarkoitetaan, että toimiin varastetun irtaimen takaisinsaamiseksi ryhdytään välittömästi rikoksen tapahduttua tai menetetty omaisuus otetaan takaisin sitä oikeudettomasti hallussa pitävältä henkilöltä silloin, kun saatavilla ei ole riittävää tai oikea-aikaista viranomaisapua. (RL 1889/39; PL 1987/450; Kjällman 2011, 21.)

Törkeästä ryöstöstä on kyse, kun rikos tehdään erityisen raa'alla tavalla, käytetään ampumatai teräasetta tai näihin rinnastettavaa välinettä tai jos uhrille aiheutetaan tahallisesti hengenvaarallinen tila. Hengenvaarallisen tilan aiheuttaminen kattaa vaikean ruumiinvamman ja vakavan sairauden tuottamisen. Ryöstö on törkeä myös, mikäli uhri ei ammittinsa tai toimenkuvansa vuoksi voi puolustaa itseään tai omaisuuttaan. (Isotalus 2002, 11-12.) Rikoslaki (1889/39) määrittelee ryöstörikosten vanhenemisajaksi kymmenen vuotta.

Ryöstöstä voidaan tuomita vähintään neljä kuukautta ja enintään kuusi vuotta vankeutta, ja sen yrityskin on rangaistava teko (RL 1889/39). Anastusrikoksista lievinkin, näpistys, muuttuu ryöstöksi heti, jos siihen yhdistyy uhkaelementti. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa asiakas kuljettaa myyntituotteen kassalinjan ohi maksamatta, ja myyjän puuttuessa toimitaan näpistäjä uhkaa häntä teräaseella. Jos väkivalta tai uhkaus puolestaan on vähäistä, ryöstön määritelmä ei rikoslain (1889/39) mukaan täyty.

Päivittäistavarakaupalla tarkoitetaan elintarvikkeiden ja päivittäin käytettävien kulutustavaroitten kauppaa. Näiksi kulutustavaroiksi määritellään kodin paperit, tupakkatuotteet, lehdet, päivittäiskosmetiikka ja teknokemialliset tuotteet kuten pesuaineet. Päivittäistavarakauppa on pääasiassa itsepalveluperiaatteella toimiva myymälä, jonka valikoima kattaa edellä luetellut päivittäistavaroitten tuoteryhmät. Päivittäistavarakaupassa elintarvikkeilla on suurin osuus kokonaisymyynnistä, esimerkiksi vuonna 2012 noin 80 prosenttia. (Päivittäistavarakauppa ry 2013.)

Pienellä myymälällä tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä pienmyymälöitä (pinta-ala alle 100 neliometriä) ja valintamyymälöitä, joiden pinta-ala on 100-399 neliometriä (Päivittäistavara-

kauppa ry 2014). Alle 400 neliömetrin kauppaliikkeiden ei tarvitse noudattaa liikeaikalain saanelemia aukioloaikoja, vaan useat niistä ovat auki myöhän illalla tai jopa koko vuorokauden ympäri. Päivittäistavarakauppa ry:n (2014) mukaan Suomessa pieniä päivittäistavaramyymälöitä oli vuonna 2012 hieman alle 1900.

Suljetulla kassajärjestelmällä tarkoitetaan rahankäsittelytuotetta, jossa käteisraha kiertää kontrolloituna aina asiakkaan kädestä arvokuljetusyrityksen laskentakeskukseen asti. Tässä opinnäytetyössä keskitytään Gunnebo Nordic Oy:n SafePay-järjestelmään, sillä se on tällä hetkellä ainoa Suomessa käytössä oleva suljettu kassajärjestelmä. SafePay-järjestelmää ja Gunnebo Nordic Oy:tä käsitellään tarkemmin omissa kappaleissaan.

Turvateknikka muodostaa rakenteellisen turvallisuuden kanssa toimitilaturvallisuudeksi kutsutun kokonaisuuden, jolla pyritään suojaamaan ihmisiä, omaisuutta, tietoa, toimintaa ja mainetta (Leppänen 2006, 333). Suljettu kassajärjestelmä on eräs kaupanalan teknisistä turvallisuusratkaisuista. Muita kaupan alalla tyypillisesti käytettäviä turvateknisiä ratkaisuita ovat esimerkiksi rikosilmoitin-, kulunvalvonta- ja kameravalvontajärjestelmät.

Rutiiniaktiiviteettiteoria on Marcus Felsonin esittämä kriminologinen näkemys, joka korostaa rikostilanteen kolmen elementin - motivoitunut tekijä, otollinen kohde, estävän tekijän (esimerkiksi valvonnan) puute - ajallista ja paikallista yhteensopivuutta. (Aromaa & Laitinen 2005, 79-81.) Tarkemmin rutiiniaktiiviteettiteoriaa tarkastellaan opinnäytetyön teoriaosuudessa.

Rikosten tilannetorjuntateorian mukaan potentiaalinen rikoksentekijä joko toteuttaa tai jättää toteuttamatta rikoksen mahdollisuuksien ja tilanteen sopivuuden mukaan; tästä johtuen potentiaalisten rikostilanteiden kartoituksella ja manipuloinnilla pystytään vaikuttamaan näiden tilanteiden syntyyn. Lähtökohtana on, että potentiaalinen rikoksentekijä tekee itse päätöksen rikokseen ryhtymisestä tilanneolosuhteiden mukaan. Tilannetorjuntateoria soveltuu parhaiten hallintaa loukkaaviin rikoksiin (mm. omaisuusrikokset), mutta tietyin edellytyksin sitä voidaan hyödyntää myös väkivalta- ja organisaatorikollisuuden torjuntaan. (Aromaa & Laitinen 2005, 99-104.) Rikosten tilannetorjunnan teoriaa käsitellään syvällisemmin teoriaosuudessa.

2.3 Tutkimusalueen rajaus

Tämän tutkimuksen polttopisteenä toimivat pienet päivittäistavarakaupat ja niihin kohdistuneet ryöstöt. Rajaukseen vaikutti aiheen ajankohtaisuus: pieniin päivittäistavarakauppoihin kohdistuvat ryöstöt ovat lisääntyneet viime vuosista. Tämä tarkoittaa, että rajauksen ulkopuolelle jäävät super- ja hypermarketit ja muut päivittäistavaraliikkeet, joiden pinta-ala ylitt-

tää 400 neliömetriä. Tutkimus ei myöskään koske erikoistavarakauppaa tai teknistä kauppaa harjoittavia myymälöitä. Päivittäistavarakauppa valittiin kohderyhmäksi myös, koska se on arkipäiväinen osa jokaisen suomalaisen arkea - joko työntekijä- tai asiakasnäkökulmasta. Näin ollen opinnäytetyön tekijä koki sen kiinnostavaksi ja käytännönläheiseksi kohdesegmentiksi.

Perusteena pienien myymälöiden tutkimuskohteeksi valitsemiseen on lainsäädäntö: alle 400 neliömetrin kauppaliikkeiden ei tarvitse noudattaa niin sanotun liikeaikalain (Laki vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukioloajoista 945/2009) sanelemia aukioloaikoja, vaan useat niistä ovat auki myöhän illalla tai jopa koko vuorokauden ympäri. Päivittäistavarakauppa ry:n mukaan Suomessa pieniä myymälöitä oli vuonna 2012 hieman alle 1900. (Päivittäistavarakauppa ry 2014.)

SafePay-järjestelmä valittiin tutkimuksen kohteeksi, koska se on tällä hetkellä ainoa Suomessa käytössä oleva suljettu kassajärjestelmä. Ulkomailla, etenkin Ruotsissa ja muissa Pohjoismaissa, se on käytössä varsin yleisesti. SafePay-järjestelmää tarjoaa Gunnebo Global -konserni, joka Suomessa toimii nimellä Gunnebo Nordic Oy. Yritys on omalla alallaan markkinajohtaja Pohjoismaissa ja Euroopassa sekä tällä hetkellä ainoa Suomessa käytössä oleva suljettu kassajärjestelmä.

Tässä opinnäytetyössä SafePay-järjestelmän potentiaalia ryöstöjen torjunnassa lähestytään rikollisen näkökulmasta. Tarkoituksena on selvittää, miten kyseinen suljettu kassajärjestelmä vaikuttaisi heidän toimintaansa. Myös Kaupan liiton ja Palvelualojen ammattiliiton edustajien näkemyksiä kartoitetaan - kokevatko he, että ryöstöt vähenisivät. Vertailukohdaksi on tarkasteltu kaupan alaan kohdistuvia ryöstöjä Ruotsissa, jossa suljettu kassajärjestelmä on verrattain yleinen. Lisäarvoa tuodaan käyttäjäkokemuksilla: kuinka SafePay-järjestelmä on toiminut kohteessa, jossa se on otettu käyttöön?

2.3.1 Kaupan ala ja päivittäistavarakauppa

Tutkimuksen kokonaiskuvan luomiseksi tässä kappaleessa kuvataan kaupan alaa ja siihen kuuluvan päivittäistavaran yhteiskunnallista merkittävyyttä, avainlukuja ja tulevaisuudennäkymiä.

Palveluala on maamme toimialoista ylivoimaisesti suurin, ja siihen kuuluva kaupan ala muodosti vuonna 2012 kymmenesosan koko bruttokansantuotteesta. Ala työllistää Kaupan Liiton (2013) mukaan noin 300 000 henkeä, joista monet ovat nuoria, osa-aikaisia opiskelijoita tai vuokratyöntekijöitä. Kauppa on merkittävä yhteiskunnallinen toimija niin työllistämissektorilla kuin elintarvikejakelun kannalta.

Kauppa toimialana voidaan jakaa joko asiakaskunnan tai tuotevalikoiman mukaan. Asiakasperusteinen jaottelu kattaa vähittäiskaupan, jossa tuote myydään suoraan loppukäyttäjälle, ja tukkukaupan, jossa asiakassegmentti koostuu vähittäiskaupan toimijoista. Tuotevalikoiman perusteella ala voidaan luokitella päivittäistavarakauppaan, erikoistavarakauppaan ja tekniseen kauppaan. (Kaupan liitto 2013.)

Tässä opinnäytetyössä on tarkasteltavaksi osa-alueeksi valittu päivittäistavaran vähittäiskauppa. Päivittäistavarakauppa on arkea kaikille suomalaiselle, joten myös niiden ryöstöt koskevat jokaista. Päivittäistavarakaupat ovat myös tyypillisesti vapaan aukiolonsa ansiosta erikoistavarakauppoja pidempään auki, jolloin ryöstömahdollisuuksia tarjoutuu enemmän.

Viime vuosina trendi kaupan alalla on ollut suuryksiköityminen. Tällä tarkoitetaan ilmiötä, jossa päivittäistavarakauppa keskittyy entistä enemmän suurempiin myymälöihin ja kaupallisiin keskuksiin; suuret supermarketit ja hypermarketit tuottavat päivittäistavarojen kokonaisymyynnistä noin 60 prosenttia. Pienet myymälät ovatkin joutuneet kehittämään palvelukonsepteitaan vastaamaan kuluttajien toiveisiin. Esimerkkinä voidaan mainita S-ryhmän Kauppakassi-palvelu, jolla asiakkaan on mahdollista suorittaa ostokset verkossa, käymättä myymälässä. Pienten myymälöiden elinvoimaisuus pyritään turvaamaan myös lainsäädännöllä: laki vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukioloajoista (945/2009) eli niin sanottu liikeaikalaki antoi alle 400 neliömetrin myymälöille merkittäviä vapautuksia aukioloaikojensa määräämisen suhteen. Kuluttajatutkimuskeskus (Koistinen & Peura-Kapanen 2009) on kuitenkin ennustanut suurten ja pienten myymälöiden kilpailuasetelman muuttuvan urbaanin elämäntavanlisääntyvän suosion myötä: arvioidaan, että tulevaisuudessa suositaan ostosten tekemistä kävelymatkan päässä sijaitsevilla lähikaupoissa suurten ja automarkettien sijaan. Tämänkin vuoksi opinnäytetyön keskittyminen pieniin päivittäistavaramyymälöihin on johdonmukainen ratkaisu.

Päivittäistavarakaupalla tarkoitetaan elintarvikkeiden ja päivittäin käytettävien kulutustavarojen kauppaa. Näiksi kulutustavaroiksi määritellään kodin paperit, tupakkatuotteet, lehdet, päivittäiskosmetiikka ja teknokemialliset tuotteet kuten pesuaineet. Päivittäistavarakauppa on pääasiassa itsepalveluperiaatteella toimiva myymälä, jonka valikoima kattaa edellä luetellut päivittäistavarojen tuoteryhmät. Päivittäistavarakaupassa elintarvikkeilla on suurin osuus kokonaisymyynnistä, esimerkiksi vuonna 2012 noin 80 prosenttia. (Päivittäistavarakauppa ry 2013.)

Vuonna 2012 Suomessa Päivittäistavarakauppa ry:n mukaan päivittäistavaran vähittäiskaupan arvo oli hieman yli 16 miljardia euroa. Suomen päivittäistavarakaupalle on ominaista hankinnan ja logistiikan keskittäminen sekä voimakas ketjuuntuminen; vuonna 2012 kahden suurimman ryhmittymän - S-ryhmän ja K-ryhmän - markkinaosuus oli yli 80 prosenttia. (Päivittäistavarakauppa ry 2013.)

täiskauppa ry 2014.) Myös Suomen Lähikauppa Oy:llä on huomattava markkina-asema tarkasteltaessa erityisesti taajama-alueella sijaitsevia pieniä päivittäistavaramyymälöitä.

Päivittäistavarialiiton mukaan suomalaiset arvioivat päivittäistavarakaupan parhaiten yhteiskuntavastuuta kantavaksi toimialaksi sekä vuonna 2012 että 2013. Tutkimuksessa yhteiskuntavastuullisuutta evaluoitiin työllistävyyden, työhyvinvoinnin, kansantalouden ja ympäristön näkökulmasta. Kansantalouteen liittyen otettiin huomioon myös tarjottujen tuotteiden ja palveluiden laatu. (Päivittäistavara-ry 2013.)

2.3.2 Suljettu käteiskierto

Opinnäytetyön aiheajaus huomioiden tässä kappaleessa keskitytään kuvaamaan käteisrahan kiertoa riittävässä laajuudessa, jotta lukijalle hahmottuu kuva käteisen merkityksestä kaupalle. Pääpaino on kuitenkin tässä kappaleessa sen pohtimisessa, missä määrin käteisraha on kaupalle turvallisuusriski.

Kaupan näkökulmasta käteisrahan käyttöön liittyy sekä hyötyjä että haasteita. Etuina voidaan kokea, ettei siihen liity käyttömaksuja kuten pankki- ja luottokortteihin ja maksu saadaan välittömästi. Toisaalta käteisrahan hallintaan joudutaan käyttämään huomattavasti työaika, joka voitaisiin käyttää tuottavammin. Käteisen kierto myymälän, pankin ja arvokuljetuksen laskentakeskuksen välillä tuottaa kustannuksia - etenkin, jos arvokuljetusyritys saa kuljetettavakseen vajaita käteiseriä. Lisäksi käteisrahan käsittely sisältää kassaerojen ja sisäisten väärinkäytösten mahdollisuuden. Hävikin pienentäminen ja tehokkuuden samanaikainen lisääminen tuovat haasteita vähittäiskaupan toimijoille. (Gunnebo 2014.)

Käteisen rahan käyttö maksuvälineenä on korttimaksamisen yleistyttyä vähentynyt, ja Finanssialan keskusliiton raportin (2014) mukaan 76 prosenttia suomalaisista käyttää päivittäistavaraostostensa maksamiseen tavallisimmin maksukorttia. Tällä hetkellä 23 prosenttia suomalaisista suosii käteisrahalla maksamista päivittäistavara-kaupoissa kun taas viime vuonna luku oli 26. Toisaalta käteisrahan käyttö on keskimääräistä tavallisempaan sekä yli 65-vuotiaiden että alle 18-vuotiaiden kohdalla. Osa kaupoista, esimerkiksi Kesko ja R-kioski, on myös ottanut käyttöön Osto ja nosto -palvelun (cash back), jonka avulla on mahdollista suorittaa käteisnostoja luottokortilta ostamisen yhteydessä (Nets Oy 2014).

Käteisraha ei siis suinkaan ole poistumassa päivittäistavara-kaupoista, vaan seteleiden ja kolikoiden määrä kasvaa Euroopassa jatkuvasti noin kaksi prosenttia vuodessa (Gunnebo Nordic 2013). Koska ryöstäjä tavoittelee rahallista hyötyä, on kassassa olevan käteisen määrä oleellinen tekijä arvioitaessa ryöstöriskiä. Sen lisäksi että se kelpaa maksuvälineenä laajalti, se tarjoaa käyttäjälleen tietyn anonymiteetin. Näistä tekijöistä johtuen käteinen on otollinen väli-

ne rikollisille, ja sen hankkimiseksi ollaan valmiita tekemään rikoksia. Käteisrahaa kuljetetaan pankeista vähittäiskauppoihin yhä enemmän, joten vaatimukset vähittäiskaupan turvallisuuden lisäämiseksi ovat korkeat.

Päivittäistavarakauppojen ryöstöjen motiivina on useimmiten halu saada nopeasti käteistä ilman merkittäviä ponnistuksia. Näin ollen käteisrahan suojaaminen on ratkaisevassa asemassa päivittäistavarakaupan ryöstöturvallisuuden hallinnassa. Eri medialähteissä (muun muassa YLE 10.5.2014; Turun Sanomat 7.4.2013) on ehdotettu ryöstöjen ehkäisemiseksi suljettua kassajärjestelmää. Suljettu kassajärjestelmä perustuu käteismyynnin automatisoimiseen; henkilökunta ei lainkaan pääse käsiksi vaihtorahoihin. Tällöin myöskään mahdollisessa ryöstötilanteessa rahoja ei saada, ja ryöstäjä joutuu poistumaan tyhjin käsin.

Suljetulla kassajärjestelmällä tarkoitetaan rahankäsittelytuotetta, jossa käteisraha kiertää kontrolloituna aina asiakkaan kädestä arvokuljetusyrityksen laskentakeskukseen asti. Kun raha ei liiku ”avoimena”, suojaamatta, potentiaalisen ryöstäjän ei ole mahdollista saada sitä haltuunsa. Kaupalle tämä tarkoittaa lisääntynyttä turvallisuutta, mutta toisaalta mahdollistaa toiminnan tehostamisen: käteisen käsittelyyn käytetty aika on mahdollista kohdentaa esimerkiksi asiakaspalveluun ja myynninedistämiseen panostamisen.

Suomessa suljettua kassajärjestelmää ei vielä ole käytössä vähittäiskaupan päivittäistavara- puolella, mutta sen sijaan automaatti- eli itsepalvelukassoja on käytössä esimerkiksi eräissä S-ryhmän myymälöissä. Toisin kuin suljetuissa kassajärjestelmissä, näissä itsepalvelukassoissa maksutapahtumaa ei voi suorittaa käteisellä vaan ainoastaan kortilla, joten näitä kahta ei tule sekoittaa keskenään (Suominen 2014).

Kun raha ei liiku ”avoimena”, suojaamatta, potentiaalisen ryöstäjän ei ole mahdollista saada sitä haltuunsa. Suljetun kassajärjestelmän ideana on, että poistaa ryöstäjän tavoittelema hyöty, käteisraha, tämän ulottuvilta - ryöstöä ei kannata toteuttaa, sillä kassatyöntekijäkään ei pääse käsiksi rahoihin. Näin kassaryöstöjen toivotaan kohdistuvan muualle. Kaupalle tämä tarkoittaa lisääntynyttä turvallisuutta, mutta toisaalta mahdollistaa toiminnan tehostamisen: kassaeroja ei enää tule, sisäinen väärinkäyttö vaikeutuu oleellisesti ja käteisen käsittelyyn käytetty aika on mahdollista kohdentaa esimerkiksi asiakaspalveluun ja myynninedistämiseen.

2.3.3 Kohdeyrityksen esittely - Gunnebo Nordic Oy

Tässä luvussa tarkastellaan Gunnebo Nordic Oy:tä ja sen emokonsernia Gunnebo Globalia. Tarkoituksena on selventää lukijalle, minkälaisesta yrityksestä on kyse ja mitkä sen tavoitteet ovat. Näitä kysymyksiä tarkastellaan muun muassa konsernin itselleen asettaman vision ja mission kautta. Viitala ja Jylhä (2006, 70) määrittelevät vision organisaation tulevaisuuden

tahtotilaksi: millainen yritys ajattelee olevansa tulevaisuudessa. Mission eli perustehtävä puolestaan määrittää organisaation olemassaolon syyn (Viitala & Jylhä 2006, 69).

Gunnebo Global on ruotsalaislähtöinen, sittemmin kansainvälistynyt, turvallisuusjärjestelmiä tarjoava turvallisuuskonserni. Alallaan se on Suomisen (2014) mukaan markkinajohtaja Pohjoismaissa ja Euroopassa. Konserni työllistää maailmanlaajuisesti noin 5600 työntekijää, ja sillä on toimintaa Euroopan lisäksi esimerkiksi Aasiassa, Lähi-idässä, Etelä-Afrikassa sekä Pohjois- ja Väli-Amerikassa.

Vuosikertomuksessaan (2013) Gunnebo Global määrittelee visiokseen olla johtava turvallisempaan tulevaisuuteen tähtäävä maailmanlaajuinen tarjoaja. Tähän päämäärään pyritään investoimalla innovatiiviseen tutkimukseen ja tuotekehitykseen, rakentamalla synergiaetuja tuotavia ja kestäviä sidosryhmäsuhteita sekä tarjoamalla kilpailukykyisiä tuotteita, palveluita ja kokonaisratkaisuja. Missiokseen konserni puolestaan mainitsee halun olla luomassa turvallisempaa maailmaa tarjoamalla hyödykkeitä, jotka tuottavat arvoa osakkeenomistajille, asiakkaille, liikekumppaneille, työntekijöille ja yhteiskunnalle (Gunnebon vuosikertomus 2013).

Vuosikertomuksen (2014) mukaan vuonna 2014 myynnillisesti kasvavia markkina-alueita olivat APAC eli Aasian ja Tyynenmeren alue sekä Amerikat, kun taas EMEA:ssa eli Euroopassa, Afrikassa ja Lähi-idässä, Gunnebo Globalin suurimmalla markkina-alueella myynti laski edellisvuodesta. Konsernin kokonaismyynti heikkeni vuodesta 2013 noin kaksi prosenttia (Vuosikertomus 2014). Suomessa konserni toimii omana yhtiönään, Gunnebo Nordic Oy:nä. Gunnebo Nordic Oy:n liikevaihto vuonna 2013 oli Patentti - ja rekisterihallituksen (2014) mukaan 1 342 248 euroa. Tilivuoden 2013 tappio oli noin 575 000 euroa (Patentti- ja rekisterihallitus 2014).

Vuosikertomuksessaan (2014) Gunnebo Global määrittelee tärkeimmiksi asiakassegmenteikseen muun muassa pankkialan, vähittäiskaupan, arvokuljetuksen ja riskitasoiltaan erilaiset kiinteistöt. Konsernin tuotevalikoimaan kuuluvat esimerkiksi kassakaapit, tallelokerot ja yössäilöt sekä näiden lukitusratkaisut, erilaiset kulkuportit ja itsepalveluautomaattituotteet (Vuosikertomus 2014). Tässä opinnäytetyössä keskitymme vähittäiskaupalle suunnattuihin rahankäsittelyratkaisuihin lukeutuvaan SafePay-järjestelmään.

2.3.4 SafePay-järjestelmä

Gunnebo Globalin SafePay on suljettuun käteiskiertoon perustuva kassajärjestelmä, joka kehitetty asiakaslähtöisesti yhteistyössä johtavien eurooppalaisten vähittäiskauppojen kanssa. Se on ensimmäinen ja tällä hetkellä ainoa Suomessa käytössä oleva suljettu kassajärjestelmä; Ruotsissa järjestelmä puolestaan on jo vakiinnuttanut asemansa markkinoilla - latteita valmis-

tavan Gunnebo Nordic Oy:n avainasiakkuuspäällikön Janne Suomisen mukaan (2014) nykyään pieni päivittäistavarakauppa ilman suljettua kassajärjestelmää on harvinaisempi kuin vastaava myymälä, jossa järjestelmä on käytössä.

Kilpailijoihinsa verrattuna SafePay-järjestelmän etu on sen joustavuus. SafePay-tuoteperhe koostuu useasta komponentista, joiden ansiosta asiakas voi koota tarpeitaan vastaavan SafePay-kokonaisuuden. SafePay-järjestelmässä sekä seteleiden että kolikoiden käsittelyyn on omat yksikkönsä: SafePay CR2 -kolikonkierrättäjä säilöo kolikot ja SafePay NR2 puolestaan setelit mustesuojattuun siirtoyksikköön. Rahat eivät ole suojaamattomina eli ”avoimina” edes huollon tai täytön aikana. Näin asiakkaan on mahdollista rakentaa omia tarpeitaan parhaiten palveleva turvallinen kokonaisuus. Suomisen (2014) mukaan SafePay NR2 tunnistavat väärennetyt rahat Euroopan Keskuspankin vaatimalla tarkkuudella, eivätkä ota sitä vastaan.

Ostotilanteessa asiakkaan ja kassamyymäjän vuorovaikutus voidaan suorittaa myymälän toivomalla tavalla: lukeeko ostettavien tuotteiden viivakoodit myyjä vai asiakas itse; kumpi syöttää käteisen SafePay-laitteeseen vai onko se mahdollista kummallekin toimijalle; halutaanko eri käteistyyppit eriyttää - asiakas voi esimerkiksi syöttää kolikot ja myyjä setelit tai päinvastoin. Tällä muokkautuvuudella saavutetaan joustavuutta ostotapahtumaan. (Gunnebo Nordic Oy 2014.)

SafePay-järjestelmiä hallitaan verkkopohjaisella SafePay Control -ohjelmistolla. Ohjelmiston avulla SafePay-laitteiden käteistilannetta on mahdollista seurata reaaliaikaisesti, mikä helpottaa esimerkiksi arvokuljetusyrityksen täyttöväljen suunnittelua. SafePay Controlin avulla myös yhteydenpito myymälän ja pankin välillä helpottuu, ja tilitykset on mahdollista ohjata suoraan pankin järjestelmiin. (Gunnebo Nordic Oy 2014; Suominen 2014.)

SafePay-järjestelmä tilittää päivämyyntit automaattisesti, jolloin inhimillisestä virheestä syntyneitä kassaeroja ei enää synny. Suominen (2014) kokee, että SafePay-järjestelmän käyttöönoton myötä myymälän työtyytyväisyys nousee, kun henkilökunnan kassaerovirheitä ei tarvitse enää pelätä. Myös sisäiset väärinkäytökset vähenevät Suomisen (2014) oleellisesti, koska henkilökunta ei enää pääse rahoihin käsiksi.

SafePay-järjestelmä tarjoaa neljä eri vaihtoehtoa tallettaa käteinen myymälän takatilaan odottamaan kuljetusta pankkiin. Talletusyksikön tyhjentää joko myymälän henkilökunnan edustaja tai arvokuljettaja. CDS Basic -mallissa tyhjennyksen suorittaa henkilökunta kun taas CDS Secure -talletusyksikön arvokuljettaja. Kummassakin CDS-tyyppisessä talletusyksikössä kolikot ovat sinetöidyssä turvapussissa ja setelit joko omassa turvapussissaan tai irrallisina. SafePay CTU -mallissa käteinen on sinetöidyssä turvapussissa, kun taas SafePay SCL tallettaa käteisen laitteeseen integroituun turvasalkkuun. CTU- ja SCL-talletusyksiköt ovat turvaluoki-

tukseltaan korkeampia, ja niiden tyhjentäminen ulkoistetaan arvokuljetusyritykselle. (Gunnabo Nordic Oy 2014.)

3 Teorianäkökulma - rikollisuuden syyt ja rikostorjunta

Tämä opinnäytetyö käsittelee tiettyä rikostyyppiä, ryöstöä, joten on luontevaa tarkastella valittua ilmiötä kriminologisten teorioiden kautta. Tässä kappaleessa tarkastellaan kriminologista teoriapohjaa, jonka avulla luodaan perustaa opinnäytetyön tutkimukselle. Tavoitteena on, että lukijalle piirtyy kuva niin rikollisuuden olemuksesta kuin sen selitys- ja torjuntavoista. Tässä luvussa käydään läpi keskeisimpiä kriminologisia teorioita yleisellä tasolla. Tärkeimmiksi teorioiksi tässä opinnäytetyössä on valittu rutiiniaktiviteettiteoria (rikollisuusteoria) ja rikosten tilannetorjunta (rikostorjunnan teoria), sillä nämä teoriat soveltuvat hyvin myymäläympäristöön ja ryöstönkaltaisen omaisuusrikokset tarkasteluun. Opinnäytetyössä syvennyttään näiden teorioiden ja niiden käytännön toimivuuden kuvaamiseen.

Rikollisuudella tarkoitetaan tarkoituksellista toimintaa, jonka tuloksena tapahtuu rikoksia (Laine 2006, 31). Rikos puolestaan on laillisesti määriteltynä sellainen teko, josta on laissa säädetty rangaistus (Laitinen & Aromaa 2005, 11). Rikollisuus on universaali ilmiö, jota on esiintynyt aina (Laitinen & Aromaa 2005, 12), mutta sitä leimaa myös voimakas sidonnaisuus tietystä paikasta tietyssä aikana vallitsevaan lainsäädäntöön: tietystä kulttuurissa rangaistavaksi määritelty teko välttämättä ole rikos toisaalla. Tietoon tullutta, tilastoissa näkyvää rikollisuutta kutsutaan ilmirikollisuudeksi ja tilastojen ulkopuolelle jäävää puolestaan piilorikollisuudeksi. Faktinen rikollisuus kuvaa kaikkia tietyn tarkastelujakson aikana tapahtuneita rikoksia, eli se on ilmi- ja piilorikollisuuden summa. (Laine M. 2006, 44.) Tässä opinnäytetyössä keskitytään ryöstöinä toteutuvan ilmirikollisuuden tarkasteluun.

Laitinen & Aromaa (2005, 22) toteavat, että mikäli säädetty normi ja yksilön oikeustaju ovat ristiriidassa, normin noudattaminen todennäköisesti heikkenee. Näin voi käydä esimerkiksi tilanteessa, jossa yksilö kokee itsensä homoseksuaaliksi kulttuurissa, jossa homoseksuaalisuus on määritelty rikokseksi - mikäli henkilö ei itse koe taipumustaan vääräksi, hän saattaa harjoittaa homoseksuaalisuutta, vaikka lain silmissä onkin rikollinen. Perinteisesti rikokset on jaettu kahteen lajiin: *mala in se* (rikos vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan) ja *mala prohibita* (rikos, koska laki sanoo niin). Esimerkiksi ylinopeus voi yksilön mielestä olla *mala prohibita* - väärin vain, koska se on vastoin lakia. Ryöstö puolestaan koetaan yhdensuuntaisesti lähes kaikkialla rikokseksi itsessään (*mala in se*). (Laitinen & Aromaa 2005, 14-15.)

3.1 Funktionalismi

Rikos on vastoin yhteisön luomia normeja, mutta mitä yhteiskunnallista merkitystä ja jopa hyötyä rikosten tekemisellä voi olla? Funktionaalinen kriminologia ei etsi syytä rikollisuudelle, vaan pohdiskelee rikollisuuden yhteiskunnallista tehtävää eli sosiaalista funktiota. Kriminologi Patrik Törnudd määrittelee rikollisuuden pääfunktioiksi yleisen integraation, normi- ja arvo-kohtaisen integraation sekä innovaation. Yleisellä integraatiolla tarkoitetaan, että rikoksen uhka yhdistää ihmisiä ja ylläpitää sosiaalisia arvoja. Näiden arvojen ja normien rikkominen puolestaan selkeyttää niiden rajat, ja näin paradoksaalisesti vahvistaa normia. Tätä tarkoittaa normi- ja arvokohtainen integraatio, joka Laineen (2014, 44) mukaan on kenties tärkein rikollisuuden funktioista. Rikollisuuden innovoiva funktio puolestaan on haastaa vallitsevat normit ja herättää keskustelua lainsäädännön ajantasaisuudesta; esimerkiksi homoseksuaalisuuden dekriminointi voidaan nähdä rikollisen innovaation tuloksena. (Laine 2014, 44-45.)

Pieni määrä rikollisuutta on funktionalistisen koulukunnan mukaan välttämätöntä ja hyväksyttävä, koska sen kukistaminen aiheuttaisi enemmän haittoja kuin hyötyjä (Laitinen & Aromaa 2005, 74). Rikollisuus on aina ollut osa yhteiskuntaa, ja sillä on oma sosiologinen tarkoituksensa esimerkiksi yhteiskuntapaineiden varaventiilinä sekä voimassa olevan lainsäädännön vahvistajana ja haastajana (Laine 2006, 40). Kivivuori (2008, 349) kirjoittaakin, että ollakseen vapaa ja avoin yhteiskunnan on aina siedettävä jonkin verran rikollisuutta. Rikollisuus voidaan tietyssä mielessä nähdä vapauden ja vaurauden sivutuotteena.

3.2 Valikoitumisnäkökulma

Valikoitumisteorian näkökulmasta ihmiset eroavat toisistaan temperamentiltaan, jolla tarkoitetaan sellaisia jo varhaislapsuudessa ilmeneviä käyttäytymispiirteitä, joiden ympärille koko henkilön persoonallisuus rakentuu. Kriminologinen tutkimus on osoittanut, että yksilön rikoskäyttäytymisen taso säilyy melko vakaana koko elämänkaaren läpi, ja tietyt luonteenpiirteet korreloivat riskikäyttäytymisen ja rikosalttiuden kanssa. (Kivivuori 2008, 90.) Näitä piirteitä ovat esimerkiksi negatiivissävytteinen tunne-elämä ja heikko itsekontrolli. Näitä ominaisuuksia kantavalla henkilöllä on kielteinen oletus kanssaihminen hyvistä aikeista, hän kokee vihan erityisen voimakkaasti sekä on tyydyttävä tarpeitaan impulsiivisesti ja riskejä ottaen. (Kivivuori 2008, 91.)

Rikos- ja riskikäyttäytymisen on todettu keskittyvän tietyille yksilöille. Kiviuoren (2008, 91-92) mukaan varasteleva henkilö muita todennäköisemmin myös käyttäytyy väkivaltaisesti, käyttää päihteitä ja turvautuu petoksiin. Valikoitumistutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että yksilön ominaisuuksista (kuten impulsiivinen käytös) on kytköksissä sosiaalisen aseman heikkenemiseen ja saattaa osaltaan johtaa rikoskäyttäytymisen jatkuvuuteen. Toisaalta uu-

den pari- tai työsuhteen tuottama sosiaalinen tuki voi olla käännekohta, jonka avulla muihin verrattuna rikosaltis yksilö voi päästä pois rikolliselta uralta. Aktiivisesti rikollista käyttäytymistä harjoittavilla on todettu olevan keskimäärin heikommat kognitiiviset kyvyt kuin niillä, jotka eivät tee rikoksia. Kognitiivisten kykyjen ja rikoskäyttäytymisen korrelaation arvellaan eri tulkintojen mukaan johtuvan vaikeuksista arvioida oman käyttäytymisensä seurauksia, oppimisvaikeuksista johtuvaa kouluttautumisen laiminlyömistä ja siitä, että kognitiivisesti heikkoja yksilöitä on helpompi yllyttää rikoksiin. (Kivivuori 2008, 96.)

Valikoitumisnäkökulmasta on olennaista, että ihmiset eroavat toisistaan yksilökohtaisten ominaisuuksiensa mukaan, joten on aiheellista esittää kysymys: mistä tällaiset ominaisuudet syntyvät? Kivivuori (2008, 97) kirjoittaa, että karkean jaon mukaan käyttäytymistäipumukset voidaan nähdä joko pysyvänä ja myötäsyttyisenä piirteenä tai arpeen verrattavana, ympäristö aikaansaamina ilmiönä. Eri valikoitumisteorioita yhdistää näkemys siitä, että jokin vakaa yksilön ominaisuus lisää rikoskäyttäytymisen riskiä, mutta tuo määrittävä piirre vaihtelee eri teorioissa (Kivivuori 2008, 99).

Kivivuoren (2008, 126) mukaan valikoitumisteoriat näkevät rikoskäyttäytymisen kahden osatekijän summana: ihmisen suhteellisen vakaat yksilökohtaiset taipumukset rikoskäyttäytymiseen sekä toisaalta tämän käyttäytymisen aiheuttamat sosiaaliset reaktiot, jotka edelleen vahvistavat käyttäytymisstrategiaa. Valikoitumisnäkökulman mukaan myös muiden ihmisten sosiaaliset reaktiot näyttelevät tärkeää osaa siinä, tuleeko yksilöstä rikollinen vai ei (Kivivuori 2008, 127). Rikosalttiin lapseen kohdistuvat torjuvat reaktiot ajavat häntä usein entistä tiukemmin rikolliseen käyttäytymiseen. Valikoitumisnäkökulma näkee rikollisuuden heterotyyppisenä jatkumona, eli sama alttius ilmenee eri tavoin eri aikakausina. Voidaan olettaa, että elintason nousu, individualismi ja yhteiskunnan liberalisoituminen ovat lisänneet yksilökohtaiseen valikoitumiseen perustuvaa rikollisuutta (Kivivuori 2008, 136).

3.3 Evoluutiokriminologiset rikosteoriat

Tässä luvussa esitellään niitä kriminologisia teorioita, jotka etsivät syitä yksilön rikolliselle käyttäytymiselle biologiasta ja psykologiasta. Evoluutiokriminologia voidaan erottaa biososiologiseen ja käyttäytymisgeneettiseen rikollisuusselvitykseen. Nämä suuntaukset painottavat hieman eri asioita, mutta yhteinen nimittäjä on darwinistinen orientoituneisuus.

Evoluutiokriminologia tarkastelee rikoskäyttäytymistä pohjautuen Charles Darwinin evoluutio-teoriaan. Darwinin teorian mukaan yksilö, joka ominaisuuksiltaan sopii vallitsevaan ympäristöön, valikoituu todennäköisemmin lisääntymään ja periyttämään näitä ominaisuuksia jälkeläisilleen kuin lajitoverinsa, jolta vastaava ominaisuus puuttuu. Nämä yksilön sopivuuden määrittävät ominaisuudet voivat olla joko fyysisiä tai liittyä aivotoimintaan ja sosiaaliseen

käyttäytymiseen. Luonnonvalinta on siis muokannut ihmismieltä ja sisällyttänyt yksilöön tiettyjä valmiuksia sosiaaliseen käyttäytymiseen. Ihmlajin sosiaalisista erityispiirteistä tärkeimmät ovat vastavuoroinen altruismi ja alttius suosia sukulaisia. Vastavuoroisella altruismilla tarkoitetaan oletusta lajitoverin auttamisesta ja tämän oletuksen valvomista: positiivinen vastavuoroisuus palkitaan kun taas negatiivinen vastavuoroisuus tuottaa rangaistuksen. Sukulaisten suosimisen päämääränä on puolestaan tukea niiden lajitovereiden selviytymistä, joilla on edes osittain sama perimä. (Kivivuori 2008, 51.)

Kivivuoren (2008, 51) mukaan evoluutiokriminologia kohtelee siis ihmistä lajina ja käyttäytymistä universaalina piirteenä. Kannattajiensa näkemyksen mukaan osalle ihmisistä on aina ollut luontaista käyttäytyä antisosiaalisesti, jolloin omaa etua tavoitellaan tarvittaessa väkivallan ja petoksen avulla. Muissa ihmisissä tämänkaltainen käytös on aikaansaanut kielteisiä tunteita. Myöhemmin yhteiskunnan sosiaalisten rakenteiden kehittyessä jotkin antisosiaalisen käyttäytymisen ilmentymät, esimerkiksi ryöstö, on määritelty rikoksiksi. (Kivivuori 2008, 51.)

Kärjistäen evoluutiokriminologiset teoriat jakautuvat kahteen ryhmään: tiettyä rikoslajia selittäviin teorioihin ja yleisesti väkivaltaista ja petollista käyttäytymisstrategiaa selittäviin teorioihin. Käyttäytymisstrategialla tarkoitetaan Kivivuoren mukaan (2008, 53), että yksilöllä on usein taipumus reagoida tietyllä tavalla, vaikka tämä ei aina olisi kaikissa tilanteissa järkevää. Evoluutiokriminologian mukaan antisosiaalinen käyttäytyminen on lajinkehittymisen tulosta, ja tietynlaiset olosuhteet laukaisevat osassa ihmisiä alttiuden varmistaa selviytymisensä antisosiaalisella käytöksellä. Nämä yksilöt ovat hyötynneet altruistisesta vastavuoroisuudesta olematta itse altruistisia. Luonnonvalinta ei kuitenkaan suosi antisosiaalista käyttäytymisstrategiaa toteuttavien osuuden populaatiosta kasvamista liian suureksi: manipuloiva ja petollinen käyttäytyminen ei ole etu silloin, kun altruistisesti käyttäytyvät eivät ole populaatiossa tarpeeksi hyvin edustettuina. (Kivivuori 2008, 54-55.)

Biososiaalinen rikollisuusselvitys puolestaan hakee rikosalttiuden syitä yksilökohtaisten ominaisuuksien ja ympäristön vuorovaikutuksen seurausten summasta. Tässä tutkimussuuntauksessa korostuu kysymys siitä, missä määrin fysiologiset seikat kuten hermoston anatomiset rakenteet vaikuttavat temperamentin, käyttäytymisen kehitykseen ja kognitiivisiin kykyihin. Erityisesti tarkastelun kohteena on sosiaalisen ympäristön vaikutus yksilön aivoihin etenkin tämän elinkaaren alkupäässä. On esitetty, että rikosalttiiden yksilöiden autonominen hermosto on kankeampi verrattuna muihin ihmisiin, ja tämän takia he eivät ole herkistyneitä normien soisaalistamiselle ja normien rikkomisesta seuraaville rangaistuksille. Toisaalta hermostollinen kankeus voi olla kytköksissä alentuneeseen virikeherkkyyteen, jota kompensoidaan riskikäyttäytymisellä ja hakeutumalla rikostilanteisiin. (Kivivuori 2008, 106-108.)

Käyttäytymisgenetiikan voidaan puolestaan yksinkertaistetusti sanoa tutkivan sitä, missä määrin yksilön suhteellisen pysyvät ominaisuudet ovat perinnöllisiä (Kivivuori 2008, 126). Käyttäytymisgeneettinen tutkimussuuntaus korostaa perimän merkitystä tärkeimpänä yksilön käyttäytymisstrategiaan vaikuttavana tekijänä. Esimerkiksi aggressiivisuus, impulsiivisuus ja heikko itsekontrolli nähdään ennen kaikkea periytyvinä ominaisuuksina, jotka edelleen edesauttavat yksilön rikollista käyttäytymistä. Kaksostutkimuksissa onkin todettu, että aggressiivisuus näyttäisi olevan useammin selitettävissä perintötekijöin kuin varastamisena tai vahingontekona näkyvä antisosiaalinen käytös. (Kivivuori 113-115.)

Kiviuoren (2008, 116) mukaan kriminologisesta näkökulmasta kiinnostava havainto on, että ihmisen perinnölliset taipumukset vaikuttavat siihen, millaisia ympäristötekijöitä tämä kohtaa. Tätä tarkoitetaan geenien ja ympäristön korrelaatiolla, joka voi olla passiivista, reaktiivista tai aktiivista. Passiivisessa korrelaatioissa vanhempien perinnölliset ominaisuudet osalltetaan vaikuttavat siihen, millaisen kasvuympäristön lapsi saa, eli vanhempien perimä vaikuttaa lapsen sekä suoraan että saman perimän tuottaman ympäristön kautta. Reaktiivisella korrelaatiolla tarkoitetaan, että perinnölliset taipumukset herättävät ympäröivissä ihmissuhteissa reaktioita - adoptoitu lapsi, joka on perinyt kiukkuisen temperamentin vanhemmiltaan, voi muokata adoptiovanhempiaan vastaamaan biologisia vanhempiaan. Perimän ja ympäristön korrelaatio on puolestaan aktiivinen, kun yksilö toteuttaa geneettisesti määräytyneitä taipumustaan hakeutua tiettyihin ympäristöolosuhteisiin. (Kivivuori 2008, 116-117.)

Evoluutiokriminologinen näkökulma tutkii Kiviuoren (2008, 77) mukaan rikollisen käyttäytymisen ultimaattisia syitä, kun taas sosiologiset rikollisuusteoriat keskittyvät pohtimaan proksimaattisia eli välittömiä vaikuttimia. Ultimaattiset ja proksimaattiset syyt eivät Kiviuoren (2008, 53, 77-78) ole keskenään kilpailevia näkemyksiä, ne vain tarkastelevat samaa ilmiötä eri aikaperspektiivistä. Esimerkiksi kassaryöstön proksimaattinen syy saattaa olla halu saada käteistä seuraavaan päihdeannokseen, kun taas ultimaattinen syy on saavuttaa hyötyä muiden kustannuksella.

3.4 Sosiologis-kriminologinen lähestymistapa

Sosiologis-kriminologisia teorioita yhdistää huomion keskittyminen rikoksentekijään ja hänen toimintansa selittämiseen sosiaalisen ympäristön kannalta. Tässä luvussa käsitellään anomia- ja paineteoriat, kontrolliteoriat, oppimisteoria, leimaamisteoria ja konfliktiteoria.

Omaisuuuden epätasainen jakautuminen on Kiviuoren (2008, 136) mukaan vanhin selitys. Tämän sosiaalisen paineen teoria esittää tärkeimmäksi rikollisuuden syyksi yksilön köyhyyden ja vaurautta ihannoivan yhteiskunnan ristiriitaa. Robert Mertonin anomiateoria puolestaan laajentaa paineteorian osaksi laajempaa sosiologista teoriaa. Anomiateorian tavoitteenaan luoda

täysin sosiaalisiin syihin perustuva rikollisuuden selitysmalli, jossa biologisia tekijöitä ei huomioitu. Tämän rikollisuusselityksen mukaan kulttuuri määrittelee vaurauden kollektiiviseksi tavoitteeksi, mutta yhteiskunnan sosiaalisen rakenteen vuoksi kaikilla ei ole mahdollisuutta sitä saavuttaa hyväksyttävien keinoin. Tästä seuraa turhautumista, joka tiettyjen yksilöiden kohdalla johtaa rikollisiin keinoihin - näin rikollisuus on eräänlainen varaventiili, jonka kautta turhautumisen aiheuttamaa painetta pyritään helpottamaan. (Kivivuori 2008, 138-140.) Paineteoria tarkastelee erityisesti niin sanottua perinteistä rikollisuutta eli omaisuus- ja väkivaltarikoksia. Rikolliset ovat kuitenkin usein generalisteja, eli rikosten suhteen kaikkiruokaisia. (Kivivuori 2008, 180.)

Paineteoria ennustaa, että alhaisen sosiaalisen aseman ja korkean rikosaktiivisuuden välillä vallitsee selvä yhteys. Kivivuoren (2008, 146) tämä yhteys on havaittavissa poliisin tietoon tulleita tai tuomittuja rikosentekijöitä, jolloin alempaan sosiaaliluokkaan kuuluvat, usein työelämän ulkopuoliset yksilöt, olivat yliedustettuina etenkin omaisuus- ja väkivaltarikoksissa. Eriarvoisuuden yhteys rikollisuustasoon on kuitenkin epälineaarinen (Kivivuori 2008, 185). Tietyn pisteen jälkeen köyhyyttä ja eriarvoisuutta vähentämällä ei enää voida vähentää rikollisuutta, vaan taloudellisen turhautumisen vaikutus rikosalttiuteen saturoituu. Kivivuori (2008, 17) kirjoittaa, että paineteoriaa on kritisoitu sillä, että sen nähdään yliennustavan rikollisuutta. Todellisuudessa on selvää, etteivät kaikki turhautuneet ajaudu rikolliselle uralle, ja vastaavasti myös ylempiin sosiaaliluokkiin kuuluvat syyllistyvät rikoksiin. Toiset ovat herkempiä reagoimaan paineeseen rikollisuudella kuin toiset, joten yksilökohtaisilla ominaisuuksilla on selkeästi merkitystä - näitä ominaisuuksia ovat esimerkiksi heikko itsekontrolli ja kielteinen tunne-elämä. Kivivuoren (2008, 182) mukaan paineteoria onkin yhdistymässä yleiseen valikoitumisteoriaan.

Erään kriminologisen näkökulmana lähtökohtana on, että ihmisellä on luonteenomaista voimakas taipumus tehdä rikoksia, ellei jokin kontrollitekijä häntä estä. Tämä kontrollinäkökulma jakautuu Kivivuoren (2008, 186) mukaan kahteen päämuotoon: sosiaalisen kontrollin teoriaan ja itsekontrolliteoriaan. Sosiaalisen kontrollin teoriassa tämä rikostaipumista hillitsevä kontrollitekijä on ulkoinen, yhteisön toimijoista lähtevä, ja sen vahvuus tai heikkous määrittää sen, tuleeko kontrollin kohteesta rikollinen vai ei. Itsekontrolliteoria puolestaan katsoo kontrollin kumpuavan yksilöstä itsestään. Kivivuori (2008, 187) toteaaakin kärjistäen sosiaalisen kontrollin teorian näkevän kaikki ihmiset yhtä antisosiaalisina ja tätä kautta potentiaalisina rikollisina, mutta sosiaaliset siteet estävät pahuustaipumuksen muuttumista teoiksi. Näillä sosiaalisilla siteillä tarkoitetaan Kivivuoren mukaan (2008, 188-189) sekä virallista eli formaalia kontrollia, jota edustavat esimerkiksi virallinen normisto, poliisi ja muut viranomaiset, sekä epävirallista eli informaalia kontrollia, jolla tarkoitetaan esimerkiksi koulua, työpaikkaa ja parisuhdetta.

Sampsonin ja Laubin 1930-luvulla alkaneissa seurantatutkimuksissa vahvistettiin, että sekä yksilöstä itsestään lähtevä kontrolli että ympäristön säätelemä sosiaalinen kontrolli näyttävät tärkeää osaa yksilön rikosalttiuden määrittämisessä (Kivivuori 2008, 192). Tutkimuksessa tarkasteltiin samanlaisista lähtökohdista tulevien miesten rikosuria. Ilmeni, että sosiaalinen kontrolli, elämäntapojen sattuut ja yhdessä vaikuttavat siihen, minkälainen elämä kullekin tuli - erityisesti epäsosiaalinen kontrolli oli selittävä tekijä, joka useimmiten oli yhteydessä rikosuran päättymiseen. (Kivivuori 2008, 192.)

Itsekontrolliteoria syntyi yhdysvaltalaisen kriminologin Michael Gottfredsonin ja Travis Hirschin pyrkimyksestä luoda yleinen, kaikkeen rikollisuuteen soveltuva teoria. Teorian mukaan rikolliset teot kuuluvat sellaisiin tekoihin, joissa toimija ei piittaa toimintansa kielteisistä pitkäaikaisseurauksista, vaan tavoittelee mahdollisimman välitöntä tarpeentyydytystä. Yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että itsekontrolliteorian mukaan rikoskäyttäytymistä selittää yksi ominaisuus - heikko itsekontrolli. (Kivivuori 2008, 187). Hirschin ja Gottfredsonin mukaan tämä ominaisuus ei ole synnynnäinen piirre, vaan varhaiskasvatuksella luotu toimintamalli. Teorian mukaan tuttujen ihmisten lisäksi myös sattumalta kohdatut ihmiset hillitsevät rikosimpulsia; sitä vastoin rangaistuksen pelolla ei ole merkitystä, sillä itseään heikosti kontrolloivia ihmisiä leimaa usein taipumus olla ajattelematta tekojensa seurauksia (Kivivuori 2008, 132). Näin ollen muiden ihmisten, joko myyjien, vartijan tai asiakkaiden, läsnäolo ehkäisisi ryöstöjä suuremmin kuin sanktioankaruus ja tuomion koventaminen.

Teorian mukaan jokaisella silloin tällöin halu tehdä rikoksia, ja kaikki tekisivätkin niitä jos uskaltaisivat. Kiintymys lainkuuliaisiin henkilöihin, kiinnostus hyväksyttäviin päämääriin ja usko yhteisiin arvoihin kuitenkin pidättelevät heitä (Laitinen & Aromaa 2005, 65). Mikä tahansa ryhmisidonnaisuus ei kuitenkaan suojaa ajautumiselta rikosuralle, vaan voi joissakin tilanteissa jopa edistää sitä. Erityisesti nuorten keskuudessa rikoskäyttäytyminen korreloi voimakkaasti kaveripiirissä esiintyvän rikollisuuden kanssa, ja yhteiskunnan vastaiset arvot omaksuneen rikollisryhmän jäseneltä rikosten tekoa saatetaan jopa vaatia. Psykologisesta näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalisen kontrolliteorian ihmiskuva onkin varsin yksipuolinen - kaikki ihmiset eivät suinkaan tee rikoksia, vaikkei heitä ohjaisikaan sosiaalisten siteiden muodostama kontrollitekijä. (Kivivuori 2008, 214.) Toisaalta Kivivuori (2008, 218) toteaa, että heikolla itsekontrollilla varustetut yksilöt usein itse hakeutuvat ympäristöön, jossa sosiaalinen kontrolli on vajavaista tai puuttuu kokonaan.

Kriminologisen oppimisteorian lähtökohtana on, että yksilön ominaisuuksista riippumatta yhteisön paine saattaa saada hänet käyttäytymään rikollisesti. Tämän tutkimussuuntauksen kehittäjä Edwin H. Sutherland kiisti jyrkästi rikollisuuden selittämisen yksilökohtaisilla ominaisuuksilla, ja muotoili tiukasti sosiologisen eriyttävän oppimisalttiuden teorian, jonka mukaan rikollisuuden syy on juuri pienehköissä ryhmissä tapahtuva oppiminen. Eriyttävällä oppimisalt-

tiudella tarkoitetaan yksilön altistumista normatiivisille määritelmille, jotka puoltavat joko rikollisuutta tai lainkuuliaisuutta. Sutherlandin mukaan rikolliseksi tulemisessa vaikuttaa sosiaalinen oppimisympäristö, joka aikaansaa rikollista käytöstä ja vahvistaa tätä palkkioin ja rangaistuksin (Kivivuori 2008, 223). Tänä päivänä rikoksia on yhä helpompi oppia myös virtuaaliympäristössä kuten sosiaalisessa mediassa tai Internetin keskustelupalstoilta ja mediaa seuraamalla (Kivivuori 2008, 235). Toisaalta medioiden seuraamiseen käytetty aika on pois siitä ajasta, joka voitaisiin käyttää rikosten tekemiseen. Näin ollen mediankäytön lisääntyminen on omiaan vähentämään rikoksia enemmän kuin aiheuttamaan niitä (Kivivuori 2008, 266).

Nykyisin kriminologisella oppimisteorialla tarkoitetaan usein Sutherlandin eriyttävän oppimisalttiuden teorian sijaan niin sanotusta pehmeästä behavioristisesta psykologiasta vaikutteita saanutta modernia eli yleistä oppimisteoriaa. Pehmeä behavioristinen psykologia korostaa ihmisen kykyä asettua toisen asemaan, mallioppia, palkita itse omaa käytöstään sekä ennakoida palkintoja ja sanktioita. Siihen, tekeekö yksilö rikoksia, vaikuttavat oppimisteorian mukaan kokemukset ja odotukset seuraamuksista. Käytöstä vahvistavilla palkinnoilla tarkoitetaan tässä yhteydessä paitsi rahaa tai huumeannoksen kaltaisia konkreettisia asioita, myös vaikkapa muiden osoittamaa hyväksyntää ja ihailua tai sisäistä mielihyvää. (Kivivuori 2008, 222-223.) Rikollisuuden oppimisen keskeisiä mekanismeja ovat kriminologisen oppimisteorian mukaan rikoksen palkitsevuus itsessään, muiden osoittama rohkaisu tai hyväksyntä, sijaisoppiminen, mallioppiminen ja kielteiset kokemukset, esimerkiksi uhriksi joutuminen. (Kivivuori 2008, 266.)

Toinen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa opittava asia ovat rikoksen motiivit eli toisin sanoen määritelmät, joiden avulla yksilö kokee, että rikoksen tekeminen on sallittua. Kiviuoren (2008, 219) mukaa yksilö oppii neutralisoimaan rikoksensa eli selittämään itselleen ja muille, miksi hänen käyttöksensä on hyväksyttävää. Tämän neutralisaatioteorian mukaan rikollinen perustelee itselleen, miksi hänen tekonsa on hyväksyttävä, miksi normit eivät kosketa häntä ja miksi teko ei hänen mielestään tee hänestä rikollista. Klassisia neutralisointeja ovat esimerkiksi oman vastuun, aikaansaadun vahingon tai uhrin kieltäminen, tuomitsijoiden tuomitseminen ja korkeampiin periaatteisiin vetoaminen. Klassisten selitysmallien lisäksi rikollinen voi ajatella pahojen tekojen olevan korvattavissa hyvillä teoilla, vedota rikollisen käyttäytymisen olevan avunpyyntö pahaan oloon tai nähdä lainvastaisen toiminnan kuuluvan normaali- osana tekijän ikäkauteen. (Kivivuori 2008, 223-228.) Kiviuoren (2008, 233) mukaan on jopa esitetty, että rikollisuuden syynä saattaa olla juuri selittely. Tämä väite jakaa tutkijoita; osa näkee sen jälkikäteisenä reaktiona, jossa rikolliset rikoksen tehtyään perustelevat tekmänsä rikoksen kun taas toisten mukaan selittely madaltaa kynnystä tehdä uusia rikoksia. Todennäköisesti selittelyllä onkin kaksisuuntainen vaikutus: sekä tehtyjen rikosten selittely että maaperän luominen uusille teoille.

Kriminologista oppimisteoriaa puoltaa se havainto, että rikosaktiivisten ihmisten lähipiiri on usein myös rikosaktiivista. Oppimisteorian mukaan lähipiiri on nimenomaisesti rikoskäyttämisen syy, mutta toisen näkemyksen mukaan rikosalttiilla yksilöillä on taipumus hakeutua sosiaaliseen ympäristöön, jossa hänen on mahdollista oppia rikollisuutta. (Kivivuori 2008, 249.) Nykyään Sutherlandin yksilökohtaiset ominaisuudet poissulkevaa käsitystä rikollisuuden syystä pidetäänkin Kiviuoren (2008, 263) mukaan vanhentuneena, eikä tutkimus tue oppimisteoriaa kaiken rikollisuuden kattavana selitysmallina.

Leimaamisteorian vahva vaikutelähde on niin kutsuttu Thomas-teoreema, jonka Kivivuori (2008, 270) tulkitsee seuraavasti: ”Jos ihmiset määrittelevät tilanteen todeksi, se on seurauksiltaan tosi”. Kriminologisessa kontekstissa tämä tarkoittaa, että rikolliseksi määrittelyllä on konkreettisia seurauksia määrittelyn kohteena olevalle yksilölle, ja tästä ”leimasta” tulee itseään toteuttava ennustus. Yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että leimaamisteorian mukaan ihmisestä tulee rikollinen, jos muut ihmiset pitävät yksilöä rikollisena ja odottavat häneltä rikollista käyttäytymistä, tämä yksilö määrittelee itse itsensäkin rikolliseksi ja alkaa toteuttaa muiden odotuksia. Näin sosiaalinen reaktio muokkaa yksilön identiteettiä ja sysää hänet rikollisille urille. (Kivivuori 2008, 271.) Tätä kutsutaan leimaamisteorian haloilmiöksi: yksilö kokee, että mikäli häntä pidetään jo valmiiksi rikollisena, hän voi mielestään aivan hyvin rikkoo yhteiskunnan normeja (Kivivuori 2008, 296).

Ihmismielelle on luontaista arvioida muiden luonteita ja muistamaan petollista tai haitalliseksi koettua toimintaa, joka nyky-yhteiskunnassa ilmenee muun muassa rikollisena käyttäytymisenä; stereotyyppien luominen ja leimaaminen on usein tehokkaampaa ja hyödyllisempää kuin jättää huomiotta aiempi käyttäytyminen ja maine. Kivivuori (2008, 281) nimittää tätä taipumusta palohälytinkeriaatteeksi: on turvallisempaa, että palohälytint antaa vääriä hälytyksiä herkästi kuin että se jättää varoittamatta oikean tulipalon aikana - parempi epäillä luotettavaa kuin luottaa petolliseen kanssaihmiseen. Näin ollen rikolliseksi leimautumista edistävät Kiviuoren (2008, 294-295) mukaan kolmen tekijän kohtaaminen: yksilön alttius sosiaalisia reaktioita herättävään käytökseen, ihmismuistin valikoiva tapa käsitellä sosiaalista informaatiota sekä vallitsevan kulttuurin arvot ja tuomitsevuus. Leimatuksi tuleminen ei välttämättä edellytä rikosta, vaan pohjaa leimalle voi luoda myös jokin pienempi poikkeavuus, esimerkiksi etninen tausta, vanhempien sosiaalinen asema tai koulunkäyntivaikkeudet (Kivivuori 2008, 296).

Leimaamisteoria erottaa toisistaan primaarisen ja sekundaarisen poikkeavuuden. Primaarinen poikkeavuus on Kiviuoren (2008, 271) mukaan käyttäytymistä, jota sosiaalinen ympäristö tai käyttäytyjä itse ei vielä ole luokitellut ja antanut sille merkitystä, ”leimaa”. Primaarisesta käyttäytymisestä tulee sekundaarista, jos käyttäytyjä samaistuu sitä seuraavaan reaktioon. Leima rajoittaa yksilön sosiaalisia mahdollisuuksia, sillä rikolliseen tai entiseen vankiin koh-

distuva vieroksunta estää häntä toimimasta osana yhteiskuntaa - jäljelle jää rikollisuus. (Kivivuori 2008, 271.)

Sosiologi Howard S. Becker, leimaamisteorian kehittäjä, näki poikkeavuuden sosiaalisena konstruktiona. Beckerin teorian pätevyysalue on sellaisessa lievässä poikkeavuudessa, jonka sosiaalisessa rangaistavuus vaihtelee huomattavasti ajan ja paikan mukaan, kuten homoseksuaalisuus, vasenkätisyys ja uskonnollisten rituaalinormien rikkominen. Perinteisen rikollisuuden kuten omaisuus- ja väkivaltarikollisuuden tutkimiseen se puolestaan soveltuu heikosti. (Kivivuori 273.) Toinen keskeinen ongelma leimaamisteoriassa on, että leimaamisprosessi vaatii laukaisevan teon, joka aikaansaa sosiaalisen reaktion. Näin ollen sekundaarisen rikollisuuden selitykseen leimaamisteoria soveltuu hyvin ollen myös linjassa muiden rikosselitysteorioiden kanssa (Kivivuori 2008, 276), mutta primaarista rikoskäyttäytymistä se ei selitä. Leimaamisteoriassa poikkeavuus - kuten rikos - nähdään sosiaalisena konstruktiona; kuitenkin oman käyttäytymisen vaikutusta leiman syntymiseen on vaikea mitata. Onkin siis mahdollista, että leima yksinään ei aiheuta sosiaalista torjuntaa, vaan yksilökohtaiset ominaisuudet aiheuttavat sekä rikoskäyttäytymisen että leiman ja tätä kautta muiden torjunnan. (Kivivuori 2008, 278.)

Konfliktiteorian taustalla on Charles Tillyn historiantulkinta, joka korosti konflikteja yhteiskuntajärjestyksen ja lainsäädännön merkittävänä muovaajana. Rikosoikeudellisesti tarkasteltuna konfliktiteorialla tarkoitetaan ajatusmallia, jossa rikoslaki ei ole yhteisesti jaettu normisto vaan heijastaa eri ryhmien - voittajien ja häviäjien - skismaattisuutta. Voittajat eli valtanpitäjät määrittelevät, minkälainen käyttäytyminen on normien mukaista tai rikollista ja kuinka normien noudattamista kontrolloidaan. Häviäjät eli ne, joihin tämä voittajien kontrolli kohdistuu, pitävät itse käyttäytymistapaansa normaalina - joku toinen on vain mielivaltaisesti määritellyt sen rikolliseksi. (Kivivuori 2008, 305-306.) Kivivuori (2008, 306) mainitsee esi-merkkinä naisten ympärileikkauksen: Suomessa se on määritelty pahoinpitelyksi, mutta tietysti kulttuuritaustasta tulevalle maahanmuuttajalle kyseessä voi olla normaali, jopa suositeltava toimintatapa.

Kivivuoren (2008, 307) mukaan rikollisuus on konfliktiteorian pohjalta kehitetyn oma-aputeorian näkökulmasta jääne ajalta, jossa yksikään valtakeskittymä ei vielä ollut noussut valtion asemaan. Oma-aputeorian mukaan virallinen ja epävirallinen sosiaalinen kontrolli hylkivät toisiaan: virallisen kontrollin, esimerkiksi poliisien, poissaolo saa sen mukaan ihmiset harjoittamaan enemmän epävirallista kontrollia ja valvomaan toisiaan. Teorian kannattajien mielestä valtiollisella kontrollilla on nyky-yhteiskunnassa liian suuri painoarvo, ja konfliktien ratkaisumetodina suositellaan sovittelua. (Kivivuori 2008, 318.) Loukkaaviksi koetut tilanteet näyttävät olevan hyvin yhdensuuntaisia kulttuurista riippumatta, ja esivaltiollisissa yhteisöissä rikosten motiivit olivat pitkälti samoja kuin tänä päivänä. Tärkeimpänä motiivina nähdään

kosto: itsensä loukatuksi kokevalla yksilöllä on mielestään moraalinen oikeus hakea hyvitystä kohdistamalla loukkaajaansa rikollisia tekoja. (Kivivuori 2008, 308.)

Konfliktiteorian mukaan tietyt sosiaalisen kontrollin harjoittamiseksi käytetyt oma-avun muodot on keksityn valtiiovallan kehittymisen seurauksena määritelty rikollisiksi (Kivivuori 2008, 307). Yksilön oman oikeustajun ja yhteiskunnan normien ristiriita aiheuttaa jännitettä, joka purkautuu rikoksen tekemisellä. (Kivivuori 2008, 317).

Rikollisuutta on pyritty selittämään ihmiskunnan historiassa jo pitkään. Vanhalla ajalla ja keskiajalla sen aiheuttajana nähtiin muun ylliluonnolliset syyt ja tähtien asennot. Tieteellinen rikollisuuden tarkastelu alkoi 1500-luvulla ja terminä kriminologiaa on käytetty 1800-luvun lopulta alkaen. Kriminologialla tarkoitetaan sananmukaisesti oppia rikoksesta; nykyisin termillä tarkoitetaan ainakin Pohjoismaissa vakiintuneesti rikosten ja rikollisuuden tutkimusta yhteiskunnallisena ilmiönä. (Laitinen & Aromaa 2005, 9-11.) Kriminologiset tutkimussuuntauokset ovat lähentyneet toisiaan, jolloin tapahtuu niin kutsuttua vertikaalista integraatiota. Tämä tarkoittaa, että teorit rikoskäyttäytymisen syistä eivät ole toisensa poissulkevia vaan pikemminkin toisiaan täydentäviä näkökulmia samaan ilmiöön. (Kivivuori 2008, 363-364.)

3.5 Rikos vapaana ja rationaalisenä valintana

Eräs keskeinen ikuisuuskytymys kriminologisessa tutkimuksessa on ollut, onko rikollinen käyttäytyminen synnynnäinen ominaisuus vai opittu taito. Rikollisuusteoriat ovat Kivivuoren (2008, 365) mukaan kuitenkin eri sivujuonteineen sulautumassa suureksi kriminologiseksi yhtenäisyysteoriaksi. Yhtenäisysteorian mukaan ympäristö vaikuttaa yksilöihin, mutta ominaisuuden voivat ohjata yksilöt tietynlaisiin sosiaalisiin ympäristöihin, jotka ruokkivat heidän luontaista alttiuttaan rikolliseen käyttäytymiseen. (Kivivuori 2008, 364.) Edellä kuvatut perinteiset kriminologiset teorit ovat ottaneet polttopisteekseen erot yksilöiden suhteellisen vakaassa rikosalttiudessa. Seuraavaksi tarkastellaan vapaan valinnan aspektia, joka näkee rikollisuuden yksilön tietoisena valintana ottamatta kantaa motiiveihin.

Nykyaikaisen kriminologian ensimmäisiä ajatusmalleja ovat klassinen ja uusklassinen koulukunta, joiden näkemyksen mukaan rikollisuus on yksilön valinta. 1700-luvun jälkipuoliskolla kehittynyt kriminologian niin sanotun klassisen koulukunnan mukaan ihmisellä on vapaa tahto ja kyky tehdä rationaalisia päätöksiä oikean ja väärä välillä. Keskeinen ajatus on, että rangaistuksen on vastattava rikosta, ja rikolliset ovat tasa-arvoisesti vastuussa rikoksistaan. (Laitinen & Aromaa 2005, 36.) Klassisen koulukunnan kritiikistä syntynyt uusklassinen näkemystapa puolestaan antaa Laineen ja Aromaan (2005, 38) mukaan yksilölle menneisyyden ja tulevaisuuden, ”sosiaalisen todellisuuden”. Koulukunnan kannattajat pitävät lähtökohtanaan vapaata tahtoa, mutta lisäksi tunnustavat lieventävät asianhaarat, jolloin kyky rationaalisuu-

teen on heikentynyt. Heidän näkemyksensä mukaan rikoksesta seuraavan rangaistuksen on oltava suhteessa yksilön paranemiseen ja yhteiskuntaan sopeutumiseen.

Myös rationaalisen valinnan teoria näkee rikollisuuden olevan yksilön oma valinta. Tämän ajattelutavan lähtökohtainen oletus on, että lainrikkokojan motiivi on oman edun saavuttaminen. Ihminen punnitsee valintojaan käytettävissä olevan tiedon mukaan, ja saattaa päätyä rikoksen tekemiseen omaa etua tavoitellessaan. (Laitinen & Aromaa 2005, 75.) Cornish ja Clarke esittivät, että valintoihin vaikuttavat myös muut tekijät, kuten henkilön temperamentti, älykkyys ja tiedolliset edellytykset. Näiden ominaisuuksien pohjalta yksilön toiminnassa on kaksi vaihetta: alkuperäinen päätös sitoutua rikolliseen tekoon ja tätä seuraava tekotapahtumaa koskeva päätös, jossa arvioidaan hyötyjen välittömyyttä, kiinnijäämisriskiä ja rangaistuksen ankaruutta (Laitinen & Aromaa 2005, 77).

Kritiikkiä rationaalisen valinnan teoriaan on kohdistettu sen kapeaksi koetun ihmiskuvan vuoksi; se jättää huomiotta intuition, kiihtymyksen ja harkitsemattomuuden kaltaiset tekijät. Teorian vastustajien mielestä itse rikos saattaa olla suunniteltu, mutta teko hetki määräytyy sekalaisten tekijöiden mukaan. (Laitinen & Aromaa 2005, 77-78.) Rationaalisen valinnan teoria keskittyy käsittelemään nimenomaisesti potentiaalista rikoksentekijää, kun taas muut rikostilanteeseen vaikuttavat tekijät on jätetty toissijaisiksi.

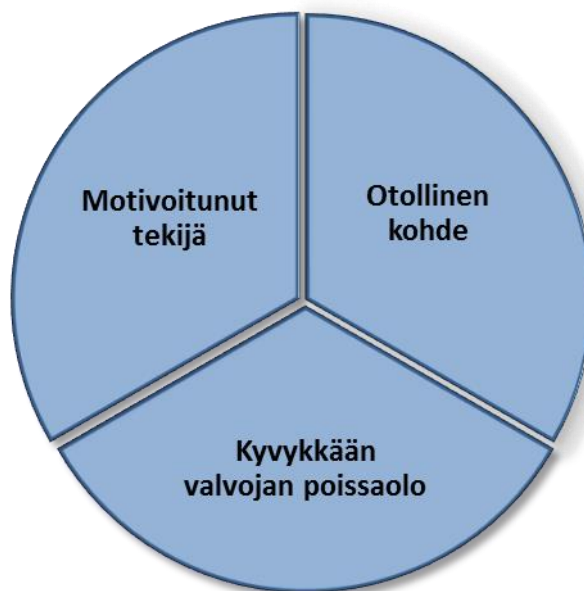
Rutiiniaktiiviteettiteoria (routine activity theory) esittää, että rikollisten tekojen luonteeseen ja tapahtumaympäristöön on kiinnitetty liian vähän huomiota kriminologisessa vuoropuhelussa (Laitinen & Aromaa 2005, 80). Teorian luoja, Marcus Felsonin näkemyksen mukaan myös uhrin roolin tarkastelua keskeisenä toimijana rikosten tuottamisessa ja ehkäisyssä on laiminlyöty. Felson keskittyi teoriansa luomisessa omaisuuteen ja henkilöön kohdistuviin rikoksiin, ja hänen mukaansa rikos on etupäässä toistuviin arkipäivän rutiinotoimintoihin liittyvää fyysistä toimintaa.

Rutiiniaktiiviteettiteorian esittelivät Marcus Felson ja Lawrence Cohen vuonna 1979 julkaistussa artikkelissaan. Rutiiniaktiiviteettiteorian eri rutiinotoimintojen teorian perusaksiooma on, että rikos syntyy kolmen tilaisuustekijän leikkauskohdassa: kun motivoitunut tekijä kohtaa otollisen kohteen valvomattomassa tilanteessa (Felson 2002, 21). Teoria ei ota kantaa rikollisen käytöksen motiivilähteeseen tai rikosalttiuden eroihin yksilöiden tai ryhmien välillä vaan sen pätevyysalueena on rikosten tapahtumien selitys: ilman otollisia rikostilanteita rikoksia ei synny, vaikka motivaatio niihin säilyisikin samana. Rikoksia vähentääkseen ei siis tarvitse muuttaa ihmistä, ainoastaan manipuloida ympäristöä, jossa nämä liikkuvat. (Kivivuori 2008, 323.) Felson esittää, että rikos on etupäässä toistuviin arkipäivän rutiinotoimintoihin liittyvää fyysistä toimintaa, jolloin rikosten mahdollisuudet ovat väistämättömiä, ellei niihin puututa

tietyillä toimenpiteillä. (Laitinen & Aromaa 2005, 80.) Voidaankin nähdä Felsonin ajattelevan klassisen sanonnan mukaan: ”tilaisuus tekee varkaan”.

Rutiiniteorian näkökulmasta rikollisuuden vähentäminen rikosentekijän motivaatioon puuttamalla on hyvin vaikeaa. Tämän teorian mukaan parempi vaihtoehto olisi toimia tilannepohjaisesti, ei henkilöön kohdistuvasti. Rikoksen kohteeksi joutumisen todennäköisyyttä on mahdollista manipuloida rikoksen teon vaikeuttamisella ja rikostilaisuuksien vähentämisellä. Ytimellä ilmaistuna tarkoituksena on tehdä rikoksen tekemisestä erittäin vaikeaa tai jopa mahdotonta; tätä tarkoitetaan puhuttaessa kohteiden vahvistamisesta (target hardening). (Kivivuori 2008, 132, 328-329.)

Rikoksia on mahdollista ehkäistä manipuloimalla sen mahdollistavia elementtejä, jotka ovat edellä mainitusti motivoitunut tekijä, sopiva kohde ja valvonnan puute (Kuvio 1). Tämä ajatus soveltuu myös ryöstötilanteisiin, joten näihin tekijöihin vaikuttamalla voidaan pyrkiä vaikuttamaan ryöstöjen määrään. Esimerkiksi käteisen rahan käytön väheneminen on pienentänyt kauppojen ryöstöistä saatavaa hyötyä, ja tyypillinen saalis onkin joitakin kymmeniä tai korkeintaan satoja euroja (Etelä-Suomen Sanomat 12.2.2014). Toisaalta tämäkin rahamäärä kelpaa ryöstäjälle, jolle tarjoutuu keino rahoittaa esimerkiksi päihteidenkäyttöään.

Kuvio 1. Rikostilanteen elementit rutiiniaktiviteettiteorian mukaan

Rutiiniaktiviteettiteoria on tuonut kriminologiseen dialogiin teeman, jossa pohditaan yhteyttä rikoksen tapahtumien ja tapahtumaympäristön välillä. Teorian kannattajien mielestä rikoksia tulisi ehkäistä muuttamalla kansalaisten, elinkeinoelämän ja hallinnon arkirutiineja, jolloin

uhriksi joutuminen vaikeutuisi ja mahdollisuus rikoksen tekoon vähenisi. Rutiiniaktiiviteetti-teoriaan on kohdistettu kritiikkiä sen yksitasaisuuden vuoksi; keskittyminen omaisuuteen ja henkilöön kohdistuviin rikoksiin ei anna riittävän laajaa kuvaa rikollisuusongelmasta kokonaisuutena. Arvostelijoiden mielestä teoria myös syyllistää uhria. (Laitinen & Aromaa 2005, 82.)

Kriittisesti tarkasteltuna rutiiniaktiiviteettiteoria antaa vähän eväitä varsinaiseen rikosten vähentämiseen: jos valvontaa parannetaan tai kohdetta vaikeutetaan yhdessä kohteessa, se ei estä motivoitunutta tekijää kohtaamasta niitä toisaalla. Vaikka rikollisuus paikallisella, ajallisella tai kohdetasolla vähenee, saattaa kokonaisrikollisuus pysyä samana, kun rikokset vain siirtyvät muihin kohteisiin. (Kivivuori 2008, 346.) Rikosten tilannetorjunnan teoriaa käsitellään tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

3.6 Rikostorjunta

Rikollisuus on välttämätöntä ja sillä on funktionalistisen koulukunnan mukaan jopa positiivisia yhteiskunnallisia vaikutuksia, joten sen täydellinen hävittäminen ei ole mahdollista. Voidaan hieman paradoksaalisesti todeta yhteiskunnan normien ja normijärjestelmän olevan olemassa niin kauan, kuin näitä normeja rikotaan. Erityisesti juuri pyrkimys vähentää rikollisuutta vahvistaa ja integroi yhteiskuntaa. (Laine 2014, 45.)

Rikokset ja rikostorjunta ovat Grahamin ja Bennettin (1998, 11) mukaan viimeisten vuosikymmenten aikana lisääntyneet huomattavasti länsimaissa. Syyksi on esitetty 50-luvulla alkunutta länsimaisen yhteiskunnan kulttuurillista ja taloudellista kehitystä, joka ilmenee muun muassa sosiaalisena vapautumisena, individualismin korostumisena, yhteisöllisyyden ja virallisten sosiaalistavien rakenteiden heikkenemisenä sekä aineelliseen elintason liittyvien odotusten korostumisena. Ihmisten arkirutiinien muuttuminen on tarjonnut rikoksentekijöille uusi aja houkuttelevia tilaisuuksia toteuttaa rikoksia - esimerkiksi naisten työskentely kodin ulkopuolella on lisännyt asuntomurtojen mahdollisuuksia.

Toisen selitysmallin mukaan rikosten lisääntyminen johtuu epätasaisen taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen tuottamasta alueellisesta eriytyneisyydestä, jossa rikokset keskittyvät huonompina pidetyille alueille (Graham & Bennett 1998, 11). Kuitenkin osa etenkin varkauksien, murtojen ja ryöstöjen tapaisista perinteisistä rikoksista tehdään samanlaisissa olosuhteissa kaikissa maissa; näin ollen maan kehitystaso, kulttuuri tai vallitseva yhteiskuntajärjestelmä eivät estä näitä rikoksia (Graham & Bennett 1998, 15). Kolmantena syynä Graham ja Bennett (1998, 12-13) mainitsevatkin 70-80-luvuilla alkaneen epäuskon siihen, että rikollisuutta kyettäisiin vähentämään rikosoikeudellisen järjestelmän avulla. Tämän ilmiön seurauksena useat länsimaat, esimerkiksi Suomi ja Ruotsi, ovat erottaneet rikostorjunnan ja rikosoikeudellisen

järjestelmän selkeästi toisistaan ja perustaneet kansallisia rikostorjuntaneuvostoja (Graham & Bennett 1998, 12-13).

Rikostorjunnan laajin määritelmä kattaa kaiken rikoksia vähentävän toiminnan, vaikka kaikkien rikosten torjunta ei käytännössä ole mahdollista. Tavallisesti rikostorjunta ymmärretään ennaltaehkäisevä toiminta, jota harjoitetaan ennen rikoksen tekemistä (Graham & Bennett 1998, 16). Kriminologisessa kirjallisuudessa rikostorjunta jaotellaan yleisesti preventiomalleihin vaikutuskohteensa mukaan: keskitytäänkö tarkastelussa rikosympäristöön vai rikosentekijöihin. Laitinen ja Aromaa (2002, 90) rajaavat omaksi alueekseen myös sosiaalisen eli yhteisöpohjaisen rikostorjunnan, jossa punnitaan ihmisten asuinyhteisöjen yhteyttä rikollisuusongelmiin. Rikosentekijään vaikuttamisella eli tekijäpreventiolla tarkoitetaan ennakoivaa puuttamista, jolla pyritään estämään yksilön päätymistä rikolliselle uralle, ja toisaalta jo tuomittujen rikollisten uudelleenintegroitua osaksi yhteiskuntaa.

Uhripreventiossa tarkastelun keskiössä on potentiaalisen rikoksen kohde. Olennaista tässä näkökulmassa on potentiaalisen uhrin tunnistaminen, toimenpiteiden suunnittelu ja toteutus sekä vaikutusten seuranta. (Leppänen 2006, 258.) Rikosympäristöjä koskevat lähestymistavat eli tilannepreventiot voidaan puolestaan jakaa edelleen rakennetun ympäristön suunnitteluun eli niin sanottuun CPTED-malliin (crime prevention through environmental design) ja rikosten tilannetorjuntaan. (Laitinen & Aromaa 2002, 89.) Tässä opinnäytetyössä keskitytään tarkastelemaan rikosympäristöön pohjautuvaa rikosten tilannetorjuntaa, sillä pienen päivittäistavaramyymälän on käytännössä mahdotonta harjoittaa yksin sosiaalipohjaista rikostorjuntaa tai vaikuttaa rikosentekijään ennakoivasti.

3.6.1 Rikosten tilannetorjunta

Teoreettisena tarkastelunäkökulmana tässä tutkimuksessa käytetään rikosten tilannetorjuntaa, joka lukeutuu kriminologisiin teorioihin. Tämä näkökulma on opinnäytetyön kannalta oleellinen, sillä kauppaliikkeellä ei käytännössä ole keinoja valikoida asiakkaitaan näiden rikosalttiuden perusteella; sen sijaan se voi luoda itsestään ympäristön, jossa rikostilanteiden syntymistä pyritään ehkäisemään. Tilannetorjuntateoria valittiin tarkastelunäkökulmaksi, koska se soveltuu hyvin hallintaa loukkaavien rikosten torjuntaan. Suljetun kassajärjestelmän toimintaidea pohjautuu ajatukseen sopivan rikoskohteen poistamisesta; sopiva kohde puolestaan nähdään tilannetorjunnan teoriassa yhdeksi rikostilanteen luovista tekijöistä, joita manipuloimalla on mahdollista estää rikoksen mahdollisuus (Laine 2006, 141).

Rikosten tilannetorjunta on yksi viime aikojen suosituimmista ajatusmalleista, joilla ennaltaehkäistään rikoksia. Tilannetorjunnan selkeä vaikutelähde on rutiiniaktiiviteettiteoria, joista molemmat pohjautuvat ajatukseen rikoksen kolmen komponentin - motivoitunut tekijä, otol-

linen kohde, valvonnan puute - fyysiseen kohtaamiseen. Tilannetorjuntateorian mukaan potentiaalinen rikoksentekijä tekee päätöksen rikokseen ryhtymisestä tilanneolosuhteiden mukaan. Hän joko toteuttaa tai jättää toteuttamatta rikoksen tilanteen sopivuudesta riippuen. Näin ollen rikostilanteiden kartoituksella ja manipuloinnilla pystytään vaikuttamaan näiden tilanteiden syntyyn. (Laitinen & Aromaa 2005, 99.)

Rikoksen tilannetorjunnalla tarkoitetaan tiettyjä rikostyyppisiä vastaan suunnatut toimet, joilla hallinnoidaan, suunnitellaan ja käsitellään sitä välitöntä ympäristöä, jossa kyseisiä rikoksia tehdään, rikosmahdollisuuksien estämiseksi mahdollisimman järjestelmällisellä ja pysyvällä tavalla (Graham & Bennett 1998, 71). Rutiiniaktiiviteettiteorian tavoin myös tilannetorjuntateoria soveltuu parhaiten hallintaa loukkaaviin rikoksiin. Tietyin edellytyksin sovelletuna sitä voidaan hyödyntää myös väkivalta- ja organisaatorikollisuuden torjuntaan. Tilannetorjunnan etuna on se, että yksinkertaisilla ja kustannustehokkaillakin keinoilla voidaan ehkäistä tiettyjä rikoksia tietyissä paikoissa. (Laitinen & Aromaa 2005, 100-104.)

Tilannetorjunnan onnistuminen riippuu siitä, missä määrin potentiaalinen rikoksentekijä kokee tilanteen muuttumisen vaikuttavan kielteisellä tavalla rikoksenteon kannattavuuteen (Graham & Bennett 1998, 71). Rikoksenteon kannattamattomaksi tekemistä voidaan lähestyä kolmesta pääkeinosta, jotka ovat rikoksenteon vaikeuttaminen, rikoksenteon riskien lisääminen ja rikoksesta saatavan hyödyn vähentäminen. Rikoksenteon vaikeuttamisella tarkoitetaan Grahamin ja Bennettin (1998, 72) mukaan esimerkiksi kohteelle pääsyn rajoittamista, rikoksentekovälineiden saatavilla olon kontrollointia ja rikoksentekijän ohjaaminen kohti pois kohteesta, kohti hyväksyttävämpää toimintaa. Rikoksenteon riskin lisäämisellä puolestaan tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla rikoksen selvittämisen ja kiinnijäämisen todennäköisyyttä voidaan parantaa. Rikoksenteon riskiä on mahdollista lisätä esimerkiksi suoran ja epäsuoran valvonnan avulla sekä potentiaalisia rikoskohteita merkitsemällä. Moniotteinen rikostorjunta tuottaa synergiahyötyä, eli näitä keinoja yhdistelemällä saavutetaan usein paras lopputulos (Graham & Bennett 1998, 101).

Vaikutetaanko tilannetorjunnalla rikoksentekijän päätökseen vai yksinomaan rikostilanteeseen? Rikosten tilannetorjunnalla voidaan ehkäistä tiettyjä rikoksia torjuntatoimien kohteena olevilla alueilla, mutta korvautuvatko ne toisissa olosuhteissa? Mikäli tietyllä toimenpiteellä saadaan torjuttua paikallisesti tietyn tyyppinen rikos, ei kokonaisrikollisuuden määrässä synny toivottavaa vähenemistä, mikäli teko korvautuu toisessa paikassa tai toisena ajankohtana. Se voidaan myös tehdä taktiikkaa muuttamalla, sen voi toteuttaa joku toinen rikoksentekijä tai rikoksentekijä voi korvata estetyt rikoksen toisella. (Graham & Bennett 1998, 106.)

3.6.2 Rikollisuus ja rikostorjunta kaupan alalla

Tässä kappaleessa tarkastellaan rikollisuutta ja sen torjuntaa kaupan alan kontekstissa. Aluksi tarkastellaan yleisesti kaupan alaan kohdistuvaa rikollisuutta Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen yritysuhritutkimuksen (2011) valossa. Sen jälkeen luodaan tarkempi silmäys tämän opinäytetyön kannalta keskeisimpään rikostyyppiin, ryöstöön. Näiden jälkeen huomio kiinnitetään erilaisiin kaupan alalla käytettyihin tapoihin torjua rikollisuutta ja etenkin ryöstöjä.

Yleisimpiä rikoksia, joiden kohteeksi kaupat joutuvat, olivat erilaiset varkausrikokset, murrot, vahingonteot, ryöstöt, kavallukset ja petokset. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen teettämässä yritysuhritutkimuksessa (Salmi, Lehti, Keinänen 2011) kauppvoja haastateltiin kevään 2009 ja 2010 välisenä aikana tapahtuneista niihin kohdistuneista rikoksista. Tutkimuksen otos koostui 1500 kaupan alan toimijasta, joista 1197 osallistui tutkimukseen; vastausprosentti oli näin ollen 80, mitä voidaan pitää kansainvälisesti vertaillenkin varsin korkeana (Salmi ym. 2011, 7).

Vuoden 2011 Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen yritysuhritutkimuksessa (Salmi ym. 2011) kaupan toimijoista lähes 70 prosenttia ilmoitti joutuneensa rikoksen kohteeksi vuoden aikana. Päivittäistavarakauppa oli rikollisuuden kohteena useammin kuin erikoiskauppa. Ympäristössä esiintyvän häiriökäyttäytymisen ja epäjärjestyksen määrä korreloi rikosriskin kanssa. Yritysuhritutkimuksessa todettiin rikoskäyttäytymisen riskin korostuvan ketjuuntuneissa toimipaikoissa, joissa asiakasmäärät ovat suuret sekä joiden aukiolo jatkuu myöhään. (Salmi ym. 2011, 48.)

Puolet tutkimukseen osallistuneista yrityksistä kertoi joutuneensa asiakkaan suorittaman varkauden kohteeksi tutkimusjakson aikana. Vuonna 2011 määrällisesti suurin kauppoihin kohdistuva rikoslaji olivat näpistykset, joita poliisin tietoon tuli hieman alle 50 000. Sisäisiä eli työntekijöiden suorittamia varkauksia oli tapahtunut neljässä prosentissa toimipisteistä. (Salmi ym. 2011, 12.) Kaupan liiton teettämän hävikkibarometrin mukaan vuonna 2012 vähittäiskaupan rikollinen hävikki muodosti noin prosentin myynnin arvosta. Kyseisenä vuonna kaupan kokonaismyynti oli noin 46 miljardia euroa, joten varkaushävikistä aiheutui kaupan alalle kustannuksia noin 460 miljoonaa euron edestä. Lisäksi varkaushävikin torjuntaan käytettävistä laitteista, järjestelmistä ja vartiointista muodostuu vuositasolla noin 100 miljoonan euron kuluera. Yhteensä vähittäiskaupalle aiheutuu rikollisuudesta ja sen torjunnasta vuodessa 560 miljoonan euron menetys. Rikollisuudesta aiheutuneita menetyksiä joudutaan kompensoimaan hintojen nostolla, jolloin asiakkaat joutuvat maksamaan rikosten hinnan. (Kaupan liitto 2014.)

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen kyselyyn vastanneista kauppoista kahteen prosenttiin oli tutkimuksen muistelukakson (kevät 2009 - kevät 2010) aikana kohdistunut ryöstö tai sen yri-

tys. Tekijänä oli 93 prosentissa tapauksia mies, ja noin puolessa tapauksista tekijä oli varus- tautunut jonkinlaisella aseella. Tutkimuksessa kaupat oli jaettu kokoluokkiin henkilökunnan määrän perusteella: pienissä kaupoissa työskenteli 1-9 työntekijää, keskiuurissa 10-99 työn- tekijää ja suurissa vähintään 100. Ryöstöt olivat verrattain harvinaisia kaikissa kokoluokissa; ryöstöjä ja törkeitä ryöstöjä tapahtui hieman yli 150. (Salmi ym. 2011, 14.)

Poliisiammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehittämisosasto ylläpitää poliisin valtakunnallista tulostietojärjestelmää, PolStatia. PolStat tuottaa tilastoja ja raportteja eri tietojärjestelmien pohjalta, ja sitä käyttävät niin poliisit kuin yksityishenkilöt ja yrityksetkin. (Poliisiammatti- korkeakoulu 2014.) Poliisin tilastoissa liikekiinteistöihin kohdistuneita ryöstörikoksia on vuosi- na 2011-2013 tapahtunut noin 300 vuodessa. Vuonna 2014 tammi-maaliskuussa näitä oli puo- lestaan sattunut 106. Ryöstörikoksiksi luetaan ryöstö, törkeä ryöstö ja näiden yritykset. (PolS- tat 2014.)

Kuten edellä mainittiin, tekijäpreveniomenetelmien kohteena ovat potentiaaliset rikoksen- tekijät. Henkilökunnan suorittamiin rikoksiin pystytään tekijäpreveniolla puuttumaan huomi- oimalla henkilöstöturvallisuus, henkilöstöstä johtuvien riskien hallinta, koko työsuhde- elinkaaren aikana aina rekrytoimisvaiheesta työsuhteen päättymiseen asti (Valtiovarainminis- teriö 2008). Kauppojen on siis jossain määrin mahdollista suojautua sisäisiltä rikoksilta teki- jään vaikuttamalla, mutta asiakkaiden toteuttamiin rikoksiin puuttuminen tekijään vaikutta- malla on erittäin rajallista. Kaupat ovat auki ollessaan julkista tilaa, eivätkä ne yhdenvertai- suuslain (1325/2014) mukaan saa syyllistyä syrjintään valikoimalla asiakkaitaan henkilöön liit- tyviin syihin vedoten; esimerkki tästä syrjinnästä voisi olla esimerkiksi sisäänpääsyn epäämi- nen ulkoisesti epäsiisteiltä henkilöiltä. Luonnollisesti myöskään kaupan kannattavuuden kan- nalta asiakasmäärien liiallinen rajoittaminen ei ole järkevää.

3.6.3 Ryöstöjen torjunta päivittäistavarakaupassa

Viimeisten vuosikymmenten aikana ryöstörikollisuus on pitkälti siirtynyt pankkiturvallisuuden kehittymisen myötä pankeista kauppoihin ja kioskeihin (Koskinen & Lalla 2002, 19). Koskinen ja Lalla (2002, 19) mukaan ryöstöalttiuteen vaikuttavat merkittävästi epäsiistit ulko- ja sisä- tilat, sosiaalisesti ongelmainen lähiympäristö, henkilökunnan ja vartioinnin määrä sekä auki- oloajat ja sijainti. Välinpitämättömyys sekä liian rutiininomainen suhtautuminen kassatoimin- nan, rahojenkuljetuksen ja rahansäilytyksen turvallisuuteen ovat tekijöitä, jotka luovat ryös- täjille otollisia olosuhteita. Kassaryöstöt toteutetaan pääosin juuri ennen sulkemisaikaa tai aikaisin aamulla. (Koskinen & Lalla 2002, 20.)

Isotaluksen (2002, 124) mukaan myöhäiset aukioloajat ja yksintyöskentelyn suosiminen lisää- vät väkivallan ja ryöstön uhkaa liiketiloissa. Koska pienten myymälöiden aukiolosäädökset

ovat kookkaampiin kilpailijoihinsa verrattuina vapaampia, ne tarjoavat näitä enemmän tilaisuuksia tulla ryöstetyiksi. Näin olleen pieniä myymälöitä voidaan jossain määrin pitää suuria kauppaliikkeitä turvattomampia, vaikkakin eri ketjujen ryöstötilastot eivät ole julkista tietoa eikä näin ollen faktista vertailua ole mahdollista tehdä. Isotaluksen mukaan myös sijainti taa-jama-alueilla nähdään riskitekijänä. Kaupat ovat pyrkineet parantamaan turvallisuuttaan esimerkiksi turvallisuustekniikan ja henkilöstön kouluttamisen avulla. Turvatekniikan kehittyminen on lisännyt rikoksesta kiinnijäämisen riskiä ja toisaalta vaikeuttanut rikoksen tekemistä; ryöstöjen torjuntaan käytetään muun muassa valvontakameroita, hälytyspainikkeita ja aika-viivelippaita.

Koskinen ja Lalla (2002, 20-21) jaottelevat ryöstäjät kolmeen eri pääluokkaan: päihdeongelmaisiin, tilaisuuden tullen toimijoihin ja ammattilaisiin. Päihdeongelmaisilla ryöstäjillä on usein jonkinlaisia kiinnekohtia elämään, vaikka asema sosiaalisessa yhteisössä saattaa olla heikentynyt. Tämän ryhmän edustajat ovat usein ryöstön aikana jonkin verran päihdyttävien aineiden, kuten alkoholin tai huumeiden, vaikutuksen alaisia tai kärsivät krapulaoireista, ja ryöstö on usein suunnittelematon. Tilaisuuden tullen toimijat ovat tavallisia henkilöitä, joilla ei ole rikosrekisteriä. He eivät ole tottuneet tekemään rikoksia, mutta teossa on jonkin verran suunnitelmallisuuden elementtejä. Ammattilaisella ryöstäjällä rikollisuus puolestaan on elämäntapa, ja sekä ryöstökohteet että rikokset suunnitellaan tarkoin. Näistä pääluokista parhaiten suljetulla kassajärjestelmällä voidaan vaikuttaa tilaisuuden tullen toimijoihin ja ammattilaisiin; he punnitsevat rikostensa kannattavuutta ja kohdetta huomattavasti tarkemmin kuin päihdeongelmaiset.

Eri uutislähteiden mukaan ryöstöt kohdistuvat useammin pienmyymälään kuin esimerkiksi hypermarkettiin; esimerkiksi YLE uutisoi Internet-sivustollaan vuonna 2010, että Helsingissä ruokakauppa tai kioski lähes viikoittain. Helmikuussa 2014 puolestaan YLE:n (11.2.2014) mukaan pikkukauppoja ryöstettiin tai yritettiin ryöstää alkuvuonna lähes kaksi kertaa enemmän, lähes 40 kertaa, kuin vuotta aiemmin vastaavaan aikaan. Myös muut järjestyshäiriöt ja uhkaava käytös ovat lisääntyneet. YLE:n artikkelissa (11.2.2014) haastateltu poliisilähde arveli, että huono taloustilanne on eräs ryöstöaaltoa selittävä tekijöistä.

Vähittäiskaupan toimintaideologia perustuu pitkälti itsepalveluun, joten suurin osa työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksesta tapahtuu rahastuksen aikana. Pienissä päivittäistavaramyymälöissä kassat sijaitsevat tyypillisesti uloskäyntien edessä, mikä tarkoittaa, että interaktio ajoittuu myymälästä poistumisen yhteyteen. Nämä asiakaspalvelutilanteet ovat kaupalle näin ollen riskitekijä, jota ilman toimintaa ei kuitenkaan nykyisellään voi harjoittaa.

Tässä kappaleessa käsitellään opinnäytetyötä tutkimuksellisesta näkökulmasta ja määritellään, minkälainen tutkimus on kyseessä. Aluksi tarkastellaan tutkimuksen lähtökohtia, tutkimusongelmia eli tärkeimpiä tähän opinnäytetyöhön liittyviä kysymyksiä, käytettyjä tiedonkeruu- ja -analysointimenetelmiä ja miksi näihin vaihtoehtoihin on päädytty. Tämä kuvaus suoritetaan sekä yleisellä tasolla että täsmällisemmin tämän tutkimuksen toteutuksen kontekstissa.

4.1 Tieteenfilosofinen viitekehys

Tässä kappaleessa kuvataan filosofista viitekehystä eli tarkastelunäkökulmaa, josta opinnäytetyön aihetta lähestytään. Tavoitteena on hahmottaa tämä opinnäytetyö tieteenfilosofisten käsitteistön kautta. Nämä käsitteet, joita tässä yhteydessä tarkoitetaan, ovat ontologia, epistemologia, logiikka ja teleologia.

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2007, 130) mukaan ontologia kuvaa sitä tarkastelunäkökulmaa, jossa pohditaan kartoitettavan ilmiön luonnetta. Tässä tutkimuksessa tarkasteltava ilmiö on ryöstörikollisuus, joka voidaan osoittaa todeksi empiiristen havaintojen, esimerkiksi uhrikertomusten ja viranomaistilastojen avulla. Epistemologia eli tieto-oppi puolestaan käsittelee tietämisen alkuperää ja ottaa kantaa tutkijan suhteeseen tutkittavaan kohteeseen (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007, 130). Tämän opinnäytetyön tekijän suhde tarkasteltavaan ilmiöön on lähtökohtaisesti turvallisuutta korostava arvomaailma, joka on myötävaikuttanut hakeutumiseen turvallisuusalan pariin.

Tutkimuksen tarkoitusta käsitellään teleologian avulla. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2007, 10) mukaan teleologia vastaa muun muassa kysymyksiin siitä, miksi tutkimus tehdään ja mitä lisätietoa se tuottaa tutkittavasta kohteesta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on pohtia, ehkäisisikö SafePay-järjestelmän käyttö pieniin päivittäistavaramyymälöihin kohdistuvia ryöstöjä. Tästä tiedosta hyötyisivät erityisesti pienet päivittäistavaramyymälät sekä ilmeisistä syistä SafePay-järjestelmää tarjoava Gunnebo Nordic Oy. Tällöin on luonnollisesti aiheellista kysyä, onko tutkimusongelman ja tutkimustulosten välillä todellisia kausaalisuhteita. Tätä kysymystä tarkastelee logiikka, joka Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2007, 130) mukaan käsittelee toteen näyttämisen periaatteita. Tässä yhteydessä on huomioitava se seikka, että tutkimustulos saattaa olla myös negatiivinen, mikäli yhteyttä ei havaita. Tärkeintä on, että logiikkaa ei löydetä sieltä missä sitä ei ole, ja vastaavasti logiikkaa ei kiistetä siellä, missä se on oikein tehdyn tutkimuksen mukaisesti havaittavissa. Vaikka tutkimus tehdään yhteistyössä Gunnebo Nordic Oy:n kanssa, tämä yhteistyö ei saa ohjata tutkimuksen tuloksia - myöskään tutkijan ennako-oletukset eivät saa vaikuttaa johtopäätöksiin saatujen tulosten vastaisesti.

Tässä opinnäytetyössä tutkijan rooliin kuuluu havainnointia ilman osallistumista. Tarkoituksena ei ole markkinoida tai kehittää SafePay-järjestelmää, vaan pohtia sen mahdollisuuksia pieniin päivittäistavaramyymälöihin kohdistuvan ryöstöriskollisuuden torjunnassa. Gunnebo Nordic Oy valittiin yhteistyökohteeksi sen markkina-aseman ja tuotevalikoiman perusteella: se on tällä hetkellä ainoa yritys, jonka suljettu kassajärjestelmä on käytössä Suomessa.

4.2 Tutkimuksen tyypittely

Tutkimus rakentuu useiden eri elementtien pohjalta. Näistä elementeistä keskeisimpiä ovat tutkimuksellinen lähestymistapa, tutkimusstrategia, tutkimusongelma sekä tiedonkeruu- ja -analysointimenetelmät. Elementit määrittävät muun muassa sen, mihin tutkimuksella pyritään, miten tietoa on kerätty ja käsitelty, kuinka yleistettävissä tutkimus on. Yksinkertaisesti ne muodostavat sellaiset tietynlaiset algoritmit, joiden yhteisvaikutuksena syntyy tietynlainen tutkimus.

Tämä opinnäytetyö on tehty kvalitatiivisesta eli laadullisesta näkökulmasta. Tällä tarkoitetaan, että pyrkimyksenä on tulkita, ymmärtää ja antaa merkityksiä tutkittaville asioille, kun taas kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimusote mahdollistaa numeerisessa muodossa olevien muuttujien tilastollisen tarkastelun. Heinonen, Keinänen & Paasonen (2013, 34) ovatkin todenneet, että vaikka tutkimusotteet määrittävät aineiston analysointi- ja keruutavan sekä tutkimuksen otannan, ne myös täydentävät toisiaan. Tutkimusote kuvaa sitä kokonaisuutta, joka koostuu tutkimuksen menetelmäratkaisuksista. Tutkimusotteen tulee tukea tutkimuksen tarkoitusta; toisin sanoen, sen avulla tulee löytää ratkaisu määriteltyyn tutkimusongelmaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 134-135.)

Kvalitatiivista ja kvantitatiivista tutkimusotteita on luonnehdittu hyvin erilaisiksi, jopa toisensa poissulkeviksi. Siinä missä kvantitatiivisuuden lähtökohtina ovat yleistettävyys, ennustettavuus ja rakentuminen kausaaliyhteyksien varaan, kvalitatiivisuuden luonne on selkeästi hermeneuttinen eli tulkitseva - tätä lähestymistapaa leimaavat kontekstuaalisuus eli sidonnaisuus tiettyyn tilanteeseen ja toimijoiden näkökulmien ymmärtäminen. Toisaalta näitä kahta tutkimusotetta on mahdollista käyttää toisiinsa yhdistellen, jolloin niiden erottelu keinotekoisesti ei ole tarkoituksenmukaista. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 23.) Aihevalinta huomioon ottaen on mielekästä, että tämä opinnäytetyö on luonteeltaan kvalitatiivinen. Kvalitatiivinen ote käy ilmi etenkin aineistonkeruu- ja analysointitavassa. Tämä ilmenee esimerkiksi käytetyissä aineistonkeruu- ja analysointimenetelmissä, joita on käsitelty tarkemmin omissa luvuissaan.

Tutkimusstrategialla tarkoitetaan Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 132) mukaan tutkimuksen menetelmällisten ratkaisujen kokonaisuutta. Tämän kokonaisuuden voidaan nähdä vastaavan kysymykseen, miten tutkimuksen tavoitteeseen päästään. Tämän tutkimuksen

tutkimusstrategiana on tapaus- eli case-tutkimus. Tapaustutkimuksille on ominaista, että tutkittavana kohteena on jokin rajattu kokonaisuus, jota pyritään kartoittamaan miten- ja miksi-kysymysten kautta. Tapaustutkimuksessa voidaan hyödyntää erilaisia tiedonkeruu- ja analysointitapoja. Yhtä tapausta tai kokonaisuutta tutkimalla ei ole mahdollista tuottaa sellaiseen yleistettävää tietoa, mutta sen avulla voidaan ymmärtää paremmin tietyssä kontekstissa tapahtuvaa ilmiötä, ja tätä kautta saatuja tuloksia voidaan soveltaa muissakin kohteissa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tässä opinnäytetyössä tarkasteltava ilmiö on yksiöity SafePay-järjestelmän ryöstöjä ehkäisevän vaikutuksen kartoittamiseen.

4.3 Tutkimusongelmat

Tutkimuskysymysten asettelussa on pyritty viestittämään lukijalle, minkälaisia tuloksia opinnäytetyön toivotaan tuottavan - toisin sanoen, mihin ongelmiin opinnäytetyön avulla haetaan vastauksia. Tässä opinnäytetyössä päätutkimusongelmaksi eli niin kutsutuksi johtoajatuksiksi on valittu seuraava kysymys:

- Olisiko SafePay-järjestelmällä pienten päivittäistavaramyymälöiden kassaryöstöjä ehkäisevä vaikutus Suomessa?

Tähän johtoajatukseseen kulminoituu tutkimuksen tekemisen tarkoitus. Apukysymykset eli osaongelmat jäsentävät johtoajatusta, ja kuvaavat, kuinka opinnäytetyössä on johtoajatusta lähestytty.

1. Mikä on SafePay-järjestelmän ideologia?
2. Miten tämä ideologia torjuu ryöstöriskillisuutta?
3. Minkälainen vaikutus on ollut Ruotsissa, joissa suljettu kassajärjestelmä on yleistynyt osaksi kaupan alan turvallisuustekniikkaa?
4. Minkälainen vaikutus suljetulla kassajärjestelmällä voisi olla Suomen pienissä päivittäistavara-kaupoissa?

Osaongelmia edelleen pilkkomalla on saatu haastattelukysymykset, joiden avulla haastateltavilta kerätään tietoa. Saatuja vastauksia analysoimalla puolestaan pyritään löytämään vastaus sekä osaongelmiin että johtoajatukseseen.

4.4 Aineistonkeruu - teemahaastattelu

Empiirisen tutkimuksen perustavoitteena on tulosten johtaminen kerätyn tutkimusaineiston pohjalta. Tässä kappaleessa käsitellään niitä menetelmiä, joita tässä opinnäytetyössä on käytetty aineiston keräämiseen. Tarkoituksena on kuvata kyseinen menetelmä, teemahaastattelu, yleisesti ja perustella sen valinta tässä opinnäytetyössä.

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä suosia ihmisiä tiedonkeruuvälineenä, ja tutkija on osaltaan itsekin luomassa tutkimuskohdetta. Usein ensisijaisena lähteenä käytetään havainnointia ja keskustelua, joille tarvittaessa haetaan tukea esimerkiksi lomakkeiden ja testien avulla. Tarkoituksenmukaisesti valittujen tutkittavien näkökulmia pyritään tuomaan esille esimerkiksi diskursiivisilla analyyseillä, osallistuvalla havainnoinnilla tai erilaisilla haastatteluilta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 164.)

Haastattelu on ennalta suunnittelu, haastattelijan ohjaama tilanne, jonka pyrkimyksenä on saada kerätä tietoa tutkittavasta aiheesta, jonka pohjalta voidaan tehdä luotettavia päätelmiä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 43, 66). Se on eräs yleisimmin käytetyistä kvalitatiivisen tutkimuksen aineistonkeruumetodeista. Haastattelu mahdollistaa suoran verbaalisen vuorovaikutuksen tutkijan ja tutkittavan välillä, mikä on sekä etu että haaste: se tuo joustavuutta tiedonkeruutilanteeseen, mutta toisaalta se tarjoaa loppujen lopuksi aina subjektiivisen näkömyksen haastateltavasta aiheesta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 205.)

Haastattelutilannetta ohjaa joukko eettisiä periaatteita. Niistä yksi tärkeimmistä on informaatioon perustuva suostumus: haastateltavalla on oltava käsitys, minkälaisesta tutkimuksesta on kyse, jotta hän voi antaa suostumuksensa osallistua siihen - vaikka tämä saattaisikin vinouttaa tuloksia. Toisaalta postmodernistisen näkömyksen mukaan käyttäytyminen on joka tapauksessa kontekstisidonnaista - haastattelutilanteessakaan hänen käyttäytymistään on vaikea ennustaa. Haastattelussa tutkittava tuo äänensä kuuluville, joten hänellä on usein voimakas intressi tietää, missä ympäristössä hänen sanojaan käytetään. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 20-21.) Hirsjärvi & Hurme (2001, 96-97) toteavat myös, että tutkijan rooli haastattelussa on hankkia informaatiota ja helpottaa kommunikointia ollen näin sekä osallistuva että objektiivinen.

Tässä opinnäytetyössä tiedonkeruumenetelmänä käytettiin pääasiassa vapaamuotoista eli löyhästi strukturoitua asiantuntijahaastattelua. Tämä tarkoittaa Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 35) mukaan, että kysymykset ja niiden järjestys oli harkittu etukäteen, mutta haastattelun aikana oli mahdollista esittää tarkentavia tai spontaaneja lisäkysymyksiä. Näin tutkijan on helpompi edetä haastattelussa systemaattisesti, mutta kuitenkin suunnata tiedonhankintaa suoraan tilanteessa; tämä joustavuus auttaa motiivien löytämiseen vastausten alta sekä antaa tilaa myös nonverbaaliselle eli ei-kielelliselle viestinnälle. Näin kaikki aiheeseen liittyvä tieto saadaan taltioitua, vaikka haastattelurunkoa luodessa kaikkia seikkoja ei välttämättä olisi otettu huomioon. Toisaalta Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2007, 206) korostavat, että haastattelun suurimpana heikkoutena voidaan nähdä juuri kohteen subjektiivisuus. Haastateltavan ja haastattelijan vuorovaikutus voi epäonnistua, ja he voivat tehdä virhetulkintoja toisistaan. Lisäksi haastateltava saattaa joko tietoisesti tai tiedostamattaan antaa ”oikeita”,

sosiaalisesti korrekkeja vastauksia, vaikka nämä eivät vastaisikaan todellisuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35.)

Tähän tutkimukseen haastateltavat valittiin niin sanottuina harkinnanvaraisina näytteinä. Tällä tarkoitetaan, ettei heitä valittu sattumalta, vaan edustavat oman alansa asiantuntemusta - otos on mielivaltainen, mutta sen pyrkimyksenä oli julkituoda sellaisten henkilöiden näkemyksiä, joilla on aiheesta merkittävästi tietoa. Tässä opinnäytetyössä haastateltiin useaa eritaustaista henkilöä, joista kukin tarkasteli ilmiötä omasta lähtökohdastaan. Kaupan liiton turvallisuusvaliokunnan puheenjohtaja, Kesko Oyj:n Petri Käyhkö, edustaa sellaista kaupanalan toimijaa, jolla on vankka ymmärrys turvallisuusnäkökulmasta. Palvelualojen ammattiliitto PAM:in työympäristöasiantuntija Erika Kähärä puolestaan täydentää tätä kaupan alan näkökulmaa, tuoden työsuojelullista näkökulmaa ryöstöjen ongelmallisuuteen kaupan ja etenkin sen työntekijöiden kannalta. Janne Suominen puolestaan Gunnebo Nordic Oy:n avainasiakkuuspäällikkö puolestaan vastasi SafePay-järjestelmää koskevan taustatiedon tarjoamisesta - on syytä korostaa, että häntä ei niinkään pyydetty arvioimaan järjestelmän ryöstöä torjuvia vaikutuksia, vaan enemmänkin SafePay-järjestelmän toimintaa ja toimintaideologiaa koskevia kysymyksiä.

Tutkimukseen on haettu vertailukohtaa Ruotsista, jossa SafePay-järjestelmä on yleistynyt päivittäistavaramyymälöiden turvallisuusteknisenä ratkaisuna. Ruotsalainen yhteiskunta on monilta osin samankaltainen kuin Suomi, joten on mahdollista, että myös suljetun kassajärjestelmän vaikutus olisi samansuuntainen kummassakin näistä Pohjoismaista. Tämä vertailu toteutettiin sähköpostihaastattelulla, joka osoitettiin Ruotsin rikostorjuntaneuvostolle eli Bråttsförebyggande rådetille (Brå). Haastatteluun vastasi Madeleine Blixt Brå:n tutkimus- ja kehitysyksiköstä. Muita SafePayhyn liittyviä asiakaskokemuksia referoidaan kevyesti Gunnebo Nordic Oy:n Gunnebo Global -julkaisujen pohjalta.

Eräs tutkimuksen tavoitteista oli pohtia SafePay-järjestelmän toimintaa pienissä päivittäistavara-kaupoissa refleктоimalla tämänhetkisiä käyttäjäkokemuksia valitussa ympäristössä. Tätä varten pyydettiin sähköpostihaastattelulla kommentteja sellaiselta suomalaisyritykseltä, joka on ottanut järjestelmän käyttöön. Burger-In Oy:n varatoimitusjohtaja Jari Vuoti kuvaa SafePay-järjestelmään liittyviä käyttäjäkokemuksia, joilla tuloksiin pyritään tuomaan lisäarvoa havainnoilla reaaliympäristöstä.

Haastattelut nauhoitettiin ja tallenteet litteroitiin eli aukikirjoitettiin analysoinnin helpottamiseksi. Litteroinnilla tarkoitetaan Kanasen (2013, 99) mukaan erilaisten tallenteiden, tässä tapauksessa äänitteiden, kirjoittamista kirjalliseen muotoon analysointi varten. Tässä opinnäytetyössä haastatteluaineiston purkamiseen käytetään yleiskielistä litterointia, jossa Kanasen

(2013, 100) mukaan teksti muutetaan kirjakiellelle poistaen murreilmaisut ja puhekielisyydet - esimerkiksi äänenpainoja ja täyteilmaisuilla ei ole tässä kontekstissa lisäarvoa.

Rikosseuraamuslaitoksen myöntämästä tutkimusluvasta huolimatta ei toivotusti tavoitettu haastateltaviksi henkilöitä, jotka olivat saaneet tuomion pienen päivittäistavaramyymälän ryöstöstä tai ryöstön yrityksestä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella. Heitä olisi muun muassa pyydetty arvioimaan tekonsa suunnitelmallisuutta, ryöstökohteen valintaa ja sitä, kuinka suljetun kassajärjestelmän käyttö olisi vaikuttanut heidän toimintaansa. Tämän vuoksi tutkimuksen kannalta oleellinen potentiaalisen rikoksentekijän näkökulma rakennettiin aikaisempien tutkimusten varaan.

5 Tutkimuksen tulokset ja analysointi

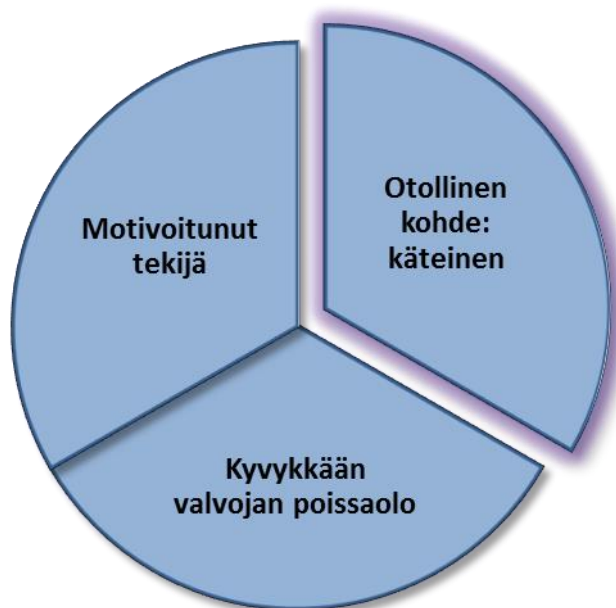
Tässä luvussa esitellään tehtyjen haastattelujen tuloksia ja analysointimenetelmää. Tarkoituksena on kuvata kunkin haastateltavan näkemykset relevanteilta osin mahdollisimman selkeästi ja tavoittaen haastateltavan ydinsanoman. Tuloksilla pyritään vastamaan tutkimusongelmiin, ja ne toimivat pohjana johtopäätöksille. Alaluvut on jaottelu mukaillen karkeasti osaongelmien asettelua. Tällä rakenteella pyritään vastaamaan selkeästi tutkimuskysymyksiin.

Haastattelujen analysointiin käytettiin teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on Tuomen ja Sarajärven (2002, 106) mukaan analyysikeino, jolla tarkoitetaan pyrkimystä kuvata dokumentin sisältöä sanallisesti. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä sisällön luokittelu eli kategorioiminen perustuu aikaisempaan viitekehykseen, ja analyysiä ohjaa teema tai käsitekartta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 113).

5.1 SafePay-järjestelmän rikostorjunnallinen ideologia

SafePay-järjestelmän ideana on Suomisen (2014) mukaan, että käteisrahan kontrolloitavuus ja suojaaminen asiakkaan kädestä arvokuljetusyrityksen laskentakeskukseen saakka. Näin pyritään vaikuttamaan rikostilaisuuden tapahtumaympäristöön poistamalla eräs kolmesta peruselementistä: otollinen saalis (Kuvio 2). Rikosten tilannetorjunnan terminologiaa käyttäen voidaan todeta, että rikoksesta saatavaa hyötyä vähennetään estämällä ryöstäjää saamasta haltuunsa kassajärjestelmän sisältämää käteissummaa. Esimerkiksi Graham ja Bennett (1998, 97) toteavatkin, että kohteen poistamisen periaatetta voidaan vähittäiskaupassa toteuttaa muun muassa, ilmoittamalla kohteessa olevan käteismäärän rajallisuudesta ja parantamalla, kouluttamalla henkilöstö käsittelemään käteistä turvallisesti ja parantaa käteisen rahan käsittelytapoja käyttämällä erityisiä teknisiä ratkaisuita. Käteishallinnalla nähdään siis olevan ratkaiseva rooli vähittäiskaupan - ja näin ollen myös päivittäiskaupan - rikostorjunnassa.

Kuvio 2. Otollisen kohteen poistaminen estää rutiiniaktiiviteettiteorian mukaisen rikostilanteen syntymisen.

Kuten edellä on mainittu, tutkimusta varten ei tavoitettu haastateltaviksi pienen myymälän ryöstämisestä tuomion saaneita henkilöitä. Tämän vuoksi tässä alaluvussa kartoitetaan aikaisempia rutiiniaktiiviteettiteoriaa ja rikosten tilannetorjuntaan käsitteleviä tutkimuksia. Näitä saatuja tutkimuksia sovelletaan tämän tutkimuksen kontekstissa siten, että pystytään vakuuttavasti perustelemaan SafePay-järjestelmän vaikutusta potentiaalisen ryöstäjän käyttäytymiseen.

Felsonin (2002, 40) mukaan päivittäiset ärsykkeet voivat houkutellessa potentiaalisen rikosten tekijän joko suorittamaan rikoksen tietyssä paikassa ja tietyssä aikana, tai pitää hänet erossa siitä. Näin ulkoinen ympäristö ohjaa yksilön joko rikokseen tai siitä pois. Päätöksen tekee kuitenkin rikosentekijä itse. Etenkin ryöstön Felson (2002, 45) näkee hyvin helposti selitettävänä rikoksena - ryöstäjän tarkoituksena on saada rahaa ilman kovaa työtä omistautumista. Rutiiniaktiiviteettiteoriassaan Felson keskittyi etupäässä omaisuutta ja henkeä uhkaavan rikollisuuden tarkasteluun, josta hän käytti nimitystä *predatory crime*. (Felson 2002, 22.) Kivivuori (2011, 326) viittaa tähän termiin suomenoksella *saalistava kontaktirikos*.

Felsonin mukaan rikoskohteen sopivuus määrittyy neljän omaisuuden yhteisvaikutuksena. Nämä ominaisuudet ovat rikoksen arvo rikoksen tekijän silmissä ("value"); henkilöön tai omaisuuden liittyvät fyysiset pidäkkeet, jotka tekevät kohteesta epäsojivan ("inertia"); henkilöön tai omaisuuden kajoamisen estävä näkyvyys ("visibility"); rikoksen kohteeksi joutumista

edistävä saatavilla olo ("accessibility"). (Laitinen & Aromaa 2005, 80.) Käteisrahan voidaan nähdä olevan arvokas kohde, sillä se on anonymiteetin mahdollistava vaihdannan väline, joka on yleisesti käytössä myös rikollisten keskinäisessä kaupankäynnissä, esimerkiksi huumausaineiden katukaupassa. Käteistä on näkyvillä silloin, kun asiakas tai kassatyöntekijä syöttää sitä laitteeseen. Potentiaalisen rikoskohteen näkyvyys on kuitenkin hieman vähäisempi kuin perinteisissä kassalippaissa, joissa säilytettävä käteinen näkyy aina, kun lipas avataan. SafePay-järjestelmän ryöstöjä ehkäisevä vaikutus perustuu tällöin erityisesti inertiaan ja saatavillaolon poistamiseen; se muodostaa fyysisen pidäkkeen, joka tekee käteisestä saavuttamattoman, ja siten epäsopivan rikoskohteen.

Rutiiniaktiiviteettiteoria ja rikosten tilannetorjunnan teoria nojaavat edellytykseen, että potentiaalinen rikosentekijä tekee päätöksen rikoksen suorittamisesta rationaalisin perustein. Tällöin on oletettava, että hän käyttää jonkinlaista suunnitelmallisuutta ja harkintaa rikoskohteen valinnassa. Tätä ajatusta tukee muun muassa Martin Gillin vuonna 2000 julkaistussa Iso-Britanniassa tehty tutkimus. Tutkimuksessa ryöstäjiltä kysyttiin heidän ennakkovalmistautumisestaan, ja suurin osa vastasi tehneensä jonkinlaisia toimenpiteitä. Näitä toimenpiteitä olivat esimerkiksi vierailut ennakkoon aiotussa kohteessa tai kohteen tarkkailu, naamioituminen, päivän ja ajankohdan valinta sekä huomion kiinnittäminen turvatoimiin. Ennakkosuunnittelu lisääntyi ryöstöjen rutinoituessa. (Felson 2002, 38-39.) Myös Blixt (2015) vahvistaa, että ryöstörikoksia edeltää usein jonkinlainen ennakkosuunnittelu.

Myyväläympäristössä rikoskohteen valintaan vaikuttavia tekijöitä on rikosentekijän näkökulmasta tutkittu muun muassa Hannu Huuhtasen opinnäytetyössä (2009). Tutkimuksessa kyselyyn vastanneista myymälävarkaista lievä enemmistö vastasi varastamispäätöksen tekohetkeä mittaavaan kysymykseen, että oli suunnitellut varastamista etukäteen (Huuhtanen 2009, 71). Käyhkö (2015) kokee, että ryöstäjien suunnitelmallisuus rajoittuu usein naamioitumiseen ja mahdollisesti aseiden tai astalon mukana ja näkyvillä kantamiseen. Huuhtasen (2009, 79) tutkimuksen mukaan myymälävarkaat kokevat tuotesuojauksen tehokkaammaksi myymälävarkauden ehkäisymenetelmäksi kuin kameravalvonnan. Tämän voisi nähdä antavan viitteitä siitä, että rikosentekoon vaikuttaminen kohteen vaikeuttamisella on toimivampi ratkaisu kuin kiinnijäämisriskiin perustuva pelotevaikutus.

PAM:in Erika Kähärän (2014) mukaan ryöstöjen lisääntymisen trendi on ollut nouseva pitkään, ja kehitys on alkanut jo ennen vuoden 2009 taantumaa. Kähärän (2014) mielestä heikko taloustilanne ei kuitenkaan ole ainoa syy ryöstöjen lisääntymiseen, vaan kyseessä voi myös olla yhteiskunnallisen pahoinvoinnin ilmentymä. Hänen mielestään myymälän fyysinen koko vaikuttaa ryöstöriskiin: pienestä myymälästä pääsee nopeammin pakoon, sillä matka kassapisteeltä ovelle on lyhyt. Sen sijaan hän ei koe, että henkilökunnan määrällä ja yksintyöskentelyllä olisi yhtä selkeä korrelaatio ryöstötaajuuteen. Myös aukioloaikojen vapautuminen on Kä-

härän (2014) mukaan lisännyt pieniin myymälöihin kohdistuvaa ryöstörikollisuutta. Käyhkö (2015) puolestaan ei löydä selkeitä syitä ryöstöjen lisääntymiselle, mutta pitää sitä etupäässä pienten päivittäistavarakauppojen ongelmana: ”Nimenomaan jos ajatellaan ryöstönä tätä rahan kohdistuvaa varkautta väkivallalla uhkaamalla, niin se ei ole supermarket- tai hypermarket-kokoluokan ongelma, eikä myöskään erikoiskaupan ongelma.” Hänen mielestään pieniä myymälöitä ryöstetään suuria enemmän niiden sijainnin vuoksi: ne sijaitsevat lähellä.

Kähärän (2014) mielestä suljettu kassajärjestelmä hyödyttäisi ehdottomasti pieniä myymälöitä, joihin ryöstöt usein kohdistuvat. Hän pitää kuitenkin mahdollisena, että heti käyttöön otton jälkeen ryöstöongelma saattaisi hetkellisesti pahentua - kunnes rikoksenteijät huomavat, että niitä on turha yrittää ryöstää. Käyhkö (2014) puolestaan kokee, ettei suljettu kassajärjestelmä itsessään ehkäise ryöstöjä, vaan se, että sen käyttämisestä tiedotetaan ulospäin. Viesti siitä, että henkilökunta ei pääse rahan käsiksi, tulisi saada välitettyä myös ”sille henkilölle, joka tulee rahan tarvetta paikkaamaan vähän ehkä sekavassa mielentilassa”. Tyypillisesti myymälästä saatavan ryöstösaalis on pieni (Koskinen & Lalla 2002, 20); Etelä-Suomen Sanomien (12.2.2014) mukaan usein muutamasta kymmenestä eurosta noin kahteensataan euroon. Rikoksesta saatu hyöty on siis melko pieni verrattuna kiinnijäämisestä seuraavaan tuomioon. Artikkelissa haastateltu rikoskomisario Marko Mäkelä Hämeen poliisilaitokselta toteaa, että ryöstön takana on usein päihdeongelma.

Suljetun kassajärjestelmän haasteena ovatkin päihdeongelmaiset: Huumausaineiden tai alkoholin vaikutuksen alaisuudessa tehtyjä ryöstöjä leimaa suunnittelemattomuus, jolloin myös niiden torjuminen on haastavampaa. Ryöstäjä, joka ei pohdi kiinnijäämisriskiään ennen rikoksen suorittamista, ei muuta aikeitaan esimerkiksi kohteen turvateknisen valvonnan vuoksi. Tällöin esimerkiksi kameravalvonnasta varoittavat tarrat eivät toimi hänelle samanlaisena pelotteena kuin rikoksensa huolellisesti punnitsevalle rikoksenteijälle. (Kontsas 2012, 36.) Kontsas (2012, 36) arvioi, että vaikka yleisesti ottaen yli puolet ryöstörikoksista tehdään selvän päin, on tekijä alkoholin vaikutuksen alainen merkittävässä osassa tapauksissa.

Etenkin niissä päivittäistavaramyymälöissä, jossa päädytään itsepalvelumalliin, SafePay-järjestelmän ryöstörikollisuutta ehkäisevä vaikutusmekanismi on myös välillinen: asiakkaat pystyvät maksamaan ostoksensa ilman, että työntekijää tarvitaan kassapisteellä, mikä vapauttaa tämän esimerkiksi asiakaspalvelutehtäviin. Hyvä asiakaspalvelu ja asiakkaan huomiointi tämän tullessa liikkeeseen puolestaan ovat yhteydessä potentiaalisten varkaiden anastushalukkuuteen (Sjöroos & Tapani 2011, 27). Aikaresurssija vapautuu myös myymälän siistimiseen; hyvin johdettu ja järjestelmällinen myymälä myy paremmin ja on vähemmän altis järjestyshäiriöille Felsonin (2002, 149) mukaan.

PAM suosittelee ehdottomasti suljettua kassajärjestelmää Suomen kaupan alalle (Kähärä 2014). Käyhkö (2015) ei ota kaikkien Kaupan liiton jäsenten puolesta kantaa. Kaupan liiton turvallisuusvaliokunnassa on suljetusta kassajärjestelmästä keskusteltu, mutta organisaatio ei linjaa myymälöiden turvallisuusratkaisuita, eikä suosittele kenenkään yksittäisen palvelutarjoajan tuotteita. Kokemustietoa hyväksi havaituista käytännöistä kuitenkin vaihdetaan, ja sillä turvallisuuden suhteen yritykset eivät kilpaile.

5.2 Kokemuksia ulkomailta

Seuraavissa kappaleissa tarkastellaan, minkälaisia kokemuksia SafePay-järjestelmästä on saatu muissa Pohjoismaissa. Tarkemmin ryöstötilastoja kuvataan tilannetta Gunnebo-konsernin tärkeimmän markkina-alueen, Ruotsin, suhteen. Ruotsin valintaa kohderyhmäksi puolsivat kolme seikkaa: sillä se on lainsäädännöltään ja yhteiskuntarakenteeltaan samantapainen kuin Suomi, se on Gunnebo Global -konsernin kotimaa, ja SafePay-järjestelmä on saanut alkunsa siellä. Maan vähittäiskaupparektorilla SafePay-järjestelmä on saavuttanut jo merkittävän jalansijan, ja tänä päivänä maassa pienten päivittäistavara-kauppojen keskuudessa vähemmistön muodostavat ne, joissa ei ole käytössä suljettua kassajärjestelmää (Suominen 2014).

Bråttsförebyggande rådet eli Ruotsin Rikostorjuntaneuvosto ei tilastoissaan erottele myymälöitä koon tai toimialan mukaan, joten nimenomaisesti pieniin päivittäistavara-kauppoihin kohdistuvan rikollisuuden määrää ei ollut mahdollista kartoittaa tarkemmin. Kaiken kaikkiaan ryöstöt, sekä liiketiloihin ovat Ruotsissa Brå:n (2014) mukaan vähentyneet viime vuosien aikana: Vuonna 2009 Ruotsissa liiketilaryöstöjä tapahtui yhteensä 1154, joista 490:ssa käytettiin ampuma-asetta. Vuonna 2013 vastaava määrä oli 811, joista aseellisia ryöstöjä oli 269. Brå:n (2015) mukaan huomattavan suuri osa ryöstöistä ilmoitettiin poliisille, joten lukuja voidaan pitää realistisina. Ruotsin lainsäädäntö on ryöstön suhteen hyvin samankaltainen kuin Suomessa. Myös siellä ryöstössä yhdistyvät anastusrikos ja väkivalta tai sen uhka, ja teko voi asteeltaan olla tavallinen tai törkeä (Regeringskansliet 2011).

SafePay-järjestelmä syntyi asiakaslähtöisenä ideana Ruotsissa tämän vuosituhannen alussa. Ensimmäisiä asiakkaita olivat kaksi suurta päivittäistavaraketjua, ICA ja Coop. Myös muiden valmistajien suljettuja kassajärjestelmiä on käytössä Ruotsissa, mutta Gunnebo on markkinojohtaja. Brå:n tutkijan Madeleine Blixin mukaan (2015) suljetun kassajärjestelmän yleistymisellä on ollut vaikutusta ryöstöjen vähenemiseen. Erityisesti ryöstörikosten määrä on laskenut sellaisissa kohteissa, joissa teknisestä turvallisuudesta, esimerkiksi kameravalvonnan ja suljetun kassajärjestelmän käytöstä, tiedotetaan myymälän ulkokuorella. Muita syitä ryöstöjen vähenemiseen on käteismaksamisen suosion heikkeneminen, ja osa toimijoista - esimerkiksi eräät julkisen liikenteen linja-autot ja pankit - eivät enää hyväksy rahaa maksuvälineeksi; Ruotsissa on jopa pohdittu käteisen aseman purkamista, jolloin siltä vietäisiin laillisen maksu-

välineen status (Segendorf & Wilbe 2014). Toisaalta Sverige Riksbank eli Ruotsin keskuspankki (2015) korostaa tiedotteessaan käteisen olevan toimivan yhteiskunnan edellytys, joten sen katoaminen kokonaan ei ole realistinen tulevaisuusskenaario. Käteinen tulee siis jatkossakin olemaan maksuvaihtoehtona ongelmistaan huolimatta, joten suljettu kassajärjestelmä on innovaationa edelleen hyvin ajankohtainen. Kähärän (2014) mukaan Ruotsissa tehtiin jopa lakialoite suljetun kassajärjestelmän pakollisuudesta käteistä vastaanottavissa toimipisteissä, mutta aloite kaatui eduskunnassa.

SafePay-järjestelmästä on kokemuksia vähittäiskaupassa myös muissa maissa. Suomisen (2014) mukaan järjestelmä yleistyi muissa Pohjoismaissa melko nopeasti ensimmäisen käyttöönoton jälkeen, kun ensimmäisestä kohteesta saatujen positiivisten palautteiden myötä kiinnostus levisi. Osa kaupoista koki nimenomaisesti turvallisuuden lisääntymisen ja ryöstöjen vähenemisen olevan tärkein syy ottaa järjestelmä käyttöön, kun taas osaa kiinnosti Suomisen (2014) mukaan etupäässä työn tehostamisen aspekti. Suomisen (2014) mainitsee järjestelmän olevan yleinen muun muassa Tanska, Alankomaat ja Puola. Esimerkiksi huoltoasemaketju Statoil, Smart Club ja Bauhaus ovat ottaneet sen myymälöissään laajalti käyttöön. Norjalainen supermarketketju Bunnpris stores ilmoitti, ettei siihen SafePay-järjestelmän käyttöönoton jälkeen ole kahden vuoden aikana kohdistunut ryöstöjä (Gunnebo Global 2011). Edellä mainitussa päivittäistavaraketju Coop Sweden:ssä puolestaan ryöstöt ovat vähentyneet 90 prosenttia niillä alueilla, joissa suljettu kassajärjestelmä on otettu käyttöön, ja koko maassa 70 prosenttia käyttöönoton jälkeen (Gunnebo Global Theme 2007, 10).

5.3 Entä Suomessa?

Tällä hetkellä SafePay on ainoa Suomessa käytössä oleva suljettu kassajärjestelmä. Hesburger-pikaruokaketjun omistava Burger-In Oy otti sen käyttöönsä syksyllä 2014 ensimmäisenä Suomessa. Pilotointi sijoittuu Helsinkiin Tennispalatsin Hesburgeriin, jossa SafePay:hyn yhdistyy Hesburgerin oma Kävelykaista-konsepti. Konseptin ideana on tuottaa kuluttajille sujuva asiointikokemus, jossa henkilökunnan ei tarvitse käsitellä rahaa; aikaa vapautuu asiakaspalveluun. Tennispalatsin pilottikokeilun tarkoituksena on kerätä kokemuksia, mutta muihin ketjun ravintoloihin suljettu kassajärjestelmä ei ole tulossa vielä välittömässä lähitulevaisuudessa. (Vuoti 2014.)

Vuotin (2015) mukaan tärkein syy järjestelmän käyttöönottoon oli halu testata Kävelykaista-konseptia ja toisaalta pienentää käteisrahan käsittelyyn liittyviä kustannuksia. Turvallisuusnäkökohdat mainittiin myös vaikuttimeksi - joskin pikaruokaravintoloiden ryöstöt ovat Suomessa äärimmäisen harvinaisia. Järjestelmän toimimiseen ollaan oltu tyytyväisiä, eikä mainittavia hankaluuksia ole Vuodin (2015) mukaan ollut.

Suomisen (2014) mukaan Suomessa myös päivittäistavarakaupat ovat osoittaneet kiinnostusta SafePay-järjestelmää kohtaan. Intressikasvun syiksi Suominen (2014) mainitsee aukioloaikojen pidentymisen ja toisaalta ryöstöjen lisääntymisen trendin. Turvallisuuden lisääntyminen ei kuitenkaan ole niin voimakas houkutin kuin muissa maissa; sen sijaan tehokkuus ja aikasäästöt ovat parempia myyntiargumentteja kotimaan markkinoilla. Kähärä (2014) nostaa esille myös joissakin kaupoissa toimivan setelinnostomahdollisuuden, joka PAM:in mielestä voi lisätä ryöstöriskiä (Keskisuomalainen 18.1.2012) - suljettu kassajärjestelmä ei sodi käteisnostopalvelun kanssa, vaan voi päinvastoin tehdä siitä entistä palvelusta entistä varmemman ja turvallisemman.

6 Johtopäätökset

On huomattava, että pienen otannan ja tutkimuksen case study -luonteen vuoksi tulosten pätevyysalue on rajallinen ja subjektiivinen, eikä niitä ei siis sellaisenaan voi yleistää. Tuloksia voidaan kuitenkin pelata teorian kautta käytäntöön, ja muodostaa johtopäätöksiä. Tässä kapaleessa tarkoituksena on saatujen tulosten perusteella pohtia SafePay-järjestelmän vaikutuksia todellisuuden myymäläympäristössä.

6.1 Minkälaista rikollisuutta SafePay-järjestelmä torjuu?

Tulosten perusteella haastateltavista kaikki pitivät SafePay-järjestelmää turvallisuuden kannalta hyvänä ratkaisuna, ja erityisesti ryöstörikollisuuden torjunnan näkökulmasta. Muista maista saadut kokemukset ovat varmasti toistettavissa myös Suomessa, sillä kassaryöstön mekaniikka on kaikkialla maailmassa samankaltainen. Myös teorianäkökulmasta tarkasteltuna ja aikaisempiin tutkimuksiin nojautuen on aihetta olettaa, että käteisrahan saatavuus on avaintekijä niissä ryöstöissä, joissa ryöstäjä tavoittelee nimenomaisesti rahasaalista. Päivittäistavaramyymälöillä mahdollisuudet ryöstöntorjuntaan tekijäpreveniolla ovat varsin rajalliset, joten SafePay-järjestelmän ryöstöjä torjuvaa vaikutusta on mielekästä peilata käyttäen tilanpreveniota viitekehystenä.

On kuitenkin tärkeä todeta, että SafePay-järjestelmä on ratkaisu nimenomaisesti käteiskierroksen turvaamiseen, ei tuotesuojaukseen. Näin ollen se ei ole elementissään puhuttaessa niin kutsutuista ryöstöiksi eskaloituneista näpistys- ja varkaustapauksista - tällöin ryöstäjän alkuperäisenä kohteena on ollut jokin muu tavoite kuin käteinen. Näissä tilanteissa väkivalta on keino yrittää välttää rikoksesta kiinnijääminen, kun taas kassaryöstössä väkivaltaa käytetään rikoksen tekemisessä; jälkimmäisissä tapauksissa tehokeinona voi olla ase tai astalo, joten väkivallalla uhkaaminen on suunniteltu ja sen käyttöön varauduttu.

SafePay on siis omiaan torjumaan tietyn tyyppistä, kenties henkisesti kuormittavinta ryöstöriskollisuutta, mutta kaikkea anastusriskollisuutta sen toimintamekaniikalla ei torjuta. Toisaalta suljetun kassajärjestelmän tapaisen turvallisuusratkaisun käyttöönotto voi luoda turvallisuuden haloilmiötä: potentiaalinen epäsosiaalinen aines kokee kauppaliikkeen ottavan turvallisuusasiat vakavasti, ja etsiytyy heikommin suojattuihin kohteisiin. Suominen (2014) mainitseekin, että muissa Pohjoismaissa ryöstöjen lisäksi myös muut rikokset ja järjestyshäiriöt ovat vähentyneet SafePay-järjestelmän käyttöönoton myötä.

Suljettu kassajärjestelmä ei poista mahdollisen ryöstöyritystilanteen tuottamaa psyykkistä kuormitusta ja pelkotiloja. Työntekijän näkökulmasta ryöstön yritys voi olla hyvin pelottava, vaikka lopputuloksena ryöstäjä ei saisikaan saalista SafePay-järjestelmän ansiosta. Toinen uhkakuva on tilanne, jossa ryöstäjä turhautuneena pahoinpitelee kassatyöntekijän, koska toivottu saalis jäi saamatta. Näin ollen suljettu kassajärjestelmä ei riitä torjumaan kaikkia kassaryöstöstä aiheutuvia haittavaikutuksia, mutta omaisuutta se suojaa erittäin hyvin. Se voi pienentää ryöstön todennäköisyyttä preventiivimethodilla. Ryöstöjen väheneminen perustuu tällöin siihen oletukseen, että ryöstäjä suunnittelee tekoaan ja ryöstökohteita etukäteen sekä ottaa ryöstökohteen valinnassa huomioon myös kohteessa käytettävän turvallisuustekniikan. Näin ollen on ensiarvoisen tärkeä viestiä järjestelmän käyttöönotosta esimerkiksi siitä ilmoittavalla tarralla, joka on potentiaalisen rikoksentekijän havaittavissa jo ennen tämän sisälle astumista.

6.2 SafePay-järjestelmä osana myymälän teknistä turvallisuutta

Suljettu kassajärjestelmä tuottaa myymälälle parhaan hyödyn, kun se yhdistetään muihin turvallisuusteknisiin ratkaisuihin. Yhteiskäytössä eri järjestelmät synergisoivat toisiaan, ja toteuttavat eri rooleja. Esimerkiksi Päivärinta (2009, 17-18) jaottelee teknisten turvallisuusjärjestelmien tehtävät neljään luokkaan: ennaltaehkäisevä vaikutus, ihmisten ja liikenteen kulkemisen ohjaaminen, rikosten tai uhkatilanteiden havaitseminen ja niistä hälyttäminen sekä vahinkotapahtumien selvittäminen. SafePay-järjestelmän voidaan nähdä ennaltaehkäisevän tietyt tunnusmerkit täyttäviä rikoksia. Päivärinta (2009, 17-18) korostaa, että ennaltaehkäisevä vaikutus perustuu näkyvään valvontaan tai valvonnan olemassaolon ilmaisemiseen. Täten on oleellista, että SafePay:ta käyttävä myymälä ilmoittaa järjestelmän olevan heillä käytössä.

Päivärinnan (2009, 17-8) mukaan ennaltaehkäisevä vaikutus on kuitenkin yksin käytettynä riittämätön keino rikostorjunnan kokonaisuudessa, joten muut teknisen turvallisuuden osatehtävät tulee kattaa muilla keinoin. Ryöstön yrityksen selvittämiseksi esimerkiksi voidaan hyödyntää kameravalvontaa. Kulunohjaus- ja lukitusjärjestelmää käytetään puolestaan pitämään ulkopuoliset pois paikoista, joihin heillä ei katsota olevan asiaa - esimerkiksi myymälän takahuone, jossa tilitettyjä myyntejä säilytetään. Mikäli kulunohjausjärjestelmä yritetään ohit-

taa murtautumalla, rikosilmoitinjärjestelmä havaitsee sen ja hälyttää; sama vaikutus on ryöstöpainikkeella, mutta siinä havainnon tekee ihminen.

Tekniset turvajärjestelmät ovat oikein käytettyinä tärkeä osa kohteen, esimerkiksi pienen päivittäistavaramyymälän suojaamista. Tekniikkaa tulee käyttää täydentämään rakenteellista suojausta, jotta saavutetaan riittävä toimitilaturvallisuuden taso. Myymäläkontekstissa toimitilaturvallisuus on korostuneessa asemassa, sillä sekä suojattava omaisuus, kuten myytävä vaihto-omaisuus ja käteinen, että suojattavat henkilöt eli työntekijät ja asiakkaat ovat rajatussa tilassa. SafePay-järjestelmän ideana on suojata ensisijaisesti käteistä omaisuutta, joka heijastuu ryöstöjen vähenemisen kautta myös henkilöiden suojaamiseen.

6.3 Miksi ryöstöjen väheneminen on kaupalle tärkeää?

Työntekijöiden henkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnista huolehtiminen on kaupaille kannattavan toiminnan mahdollistava etu, mutta myös lakisääteinen velvollisuus. Työturvallisuuslaissa (2002/738) työnantajan velvollisuudeksi on määritelty työntekijöidensä turvallisuudesta ja terveydestä työpaikalla. Vastaavasti työntekijän on viipymättä saatettava esimiehensä tietoon kohtaamansa työväkivalta tai sen uhka. Työväkivaltaa voi esiintyä kaikilla työpaikoilla, mutta sen uhka on keskimääräistä korkeampi palvelualan toimijoiden keskuudessa. Palvelualalla työskennellään asiakasrajapinnassa, joten työhön saattaa kuulua väkivallan uhka. Esimerkiksi turvallisuus-, sosiaali-, kuljetus- ja kasvatusalat ovat työväkivallan suhteen riskialoja. Myös kaupan alalla väkivallan uhka on korostunut. (Työsuojeluhallinto 2013.) Työnantajan on mahdollisuuksien mukaan ehkäistä väkivaltatilanteet ennakolta järjestämällä työolosuhteet työntekijöiden kannalta mahdollisimman edullisiksi (Isotalus 2002, 13). Koska myös rikoslaissa määritelty ryöstö on väkivaltatilanne ja sen uhka aiheuttaa henkistä kuormittumista, tulee työnantajan tahtotilana olla ryöstön ehkäisy.

Ryöstö aiheuttaa kaupalle sekä välittömiä että välillisiä kustannuksia (Kuvio 3). Varsinainen ryöstösumma vaihtelee Käyhkön (2014) arvion mukaan joistakin sadoista euroista joihinkin tuhansiin euroihin. Muitakin omaisuusvahinkoja saattaa ryöstön yhteydessä syntyä, esimerkiksi tilanteessa, jossa ryöstäjän ja toisen henkilön välillä käydään voimakas fyysinen kamppailu. Ryöstetty myymälä joudutaan sulkemaan, jolloin liiketoiminnan keskeytyksestä seuraa taloudellisia menetyksiä. Sairausloma ja toipumisapua saattavat tarvita paitsi tilanteessa olleet työntekijät, mahdollisesti myös muu kohteen henkilökunta; työpaikalla voidaan joutua järjestämään jälkipuintitilaisuus. Sairausloman ajaksi on palkettava korvaavaa henkilökuntaa. (Kähärä 2014, Käyhkö 2015.) Erään ruotsalaisarvion mukaan ryöstö maksaa kaupalle noin 100 000 kruunua (Gunnabo Global Theme 2007, 10).

Edellä mainittujen kustannusten lisäksi on runsaasti aineettomia kustannuksia, joille on mahdotonta laskea tarkkaa rahallista arvoa. Näitä ovat esimerkiksi pelko ja siitä aiheutuva inhimillinen kärsimys sekä mahdollisesti työmotivaation lasku ja koko myymälän työskentelyilmapiirin heikkeneminen. Työntekijät ovat yritykselle toisaalta suuri voimavara ja toisaalta suuri riski. Työkykyinen ja tuottava henkilökunta on yritykselle elinehto toimialasta riippumatta, mutta palvelualalla sen merkitys korostuu entisestään. Väärästä kuormituksesta oirehtiva henkilöstö puolestaan heikentää yrityksen kannattavuutta: tyytymättömät työntekijät eivät ole kiinnostuneita antamaan täyttä panosta yrityksen kannattavuudelle. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2013; Hietala, Kaivanto & Kuikko 2006, 12-13.) Sitä vastoin työhyvinvoinnin lisääminen vaikuttaa positiivisesti työpaikan työskentelyilmapiiriin, ja voi näin tehostaa tuottavuutta.

Kuvio 3. Ryöstön mahdollisesti aiheuttamat kustannukset

6.4 SafePay-järjestelmän muut edut

Turvallisuusnäkökulma ei ole ainoa SafePay-järjestelmää puoltava tekijä. Palvelualojen ammattiliitto PAM:in työympäristöasiantuntija Erika Kähärä (2014) esittää suuria alkukustannuksia syyksi sille, että suljettu kassajärjestelmä ei ole saavuttanut vähittäiskaupparegmenttiä.

Suominen (2014) toteaa seteli- ja kolikkolaitteiden ja huoltopalvelun maksavan yhteensä ”pienen henkilöauton verran”; lisäksi kustannuksia tuottaa takahuonejärjestelmä, jonka hinta on hieman kassapistelaitteiden yhteishintaa pienempi. Kähärän (2014) ja Suominen (2014) mukaan järjestelmä kuitenkin maksaa itsensä takaisin kohtuullisessa ajassa sen tuottamien kustannussäästöjen avulla. Gunnebo Nordic Oy näkee näiden kustannussäästöjen syntyvän esimerkiksi henkilötyötuntien ja arvokuljetuskertojen järkevöittämissä tuloksena. (Gunnebo Nordic Oy 2014; Suominen 2014.)

Arvokuljetusyhtiön kannalta SafePay ei varsinaiseen toimintaan vaikuta merkittävästi, mutta se toisi joustavuutta ja auttaisi koordinoimaan kuljetuskierroksia tehokkaammiksi. Arvokuljetuskäynnin ei välttämättä tarvitse enää sidoksissa myymälän aukioloaikaan, sillä kenenkään ei tarvitse olla luovuttamassa rahoja. SafePay-järjestelmän avulla on myös mahdollista automatisoida tyhjennys- ja täydennystarpeesta ilmoittaminen. Kehittyneimmässä takahuoneratkaisussa käteisrahat säilytetään mustesuojatussa salkussa, jonka arvokuljettaja ottaa mukaansa ja vaihtaa tilalle tyhjän vastaavan. Näin käteinen on suojattu myös mahdollisessa arvokuljetusryöstössä - jotka tosin Suomessa ovat erittäin harvinaisia.

Käyhkö (2014) toteaa, että ryöstöjen vähentymisen lisäksi suljetussa kassajärjestelmässä houkuttaisivat kauppaa myös muut sen tuomat edut; esimerkkeinä hän mainitsee kassajärjestelmän rahatilanteen reaaliaikaisen seuraamisen, vaihtorahavirheiden poistumisen ja kassajärjestelmiin liittyvien sisäisten väärinkäytösten ehkäisyn. Myös Kähärä (2014) ja Käyhkö (2015) nostavat esille tilityksen automatisoitumisen. SafePay saattaa myös lyhentää myyjien työpäiviä, kun kassojen sulkeminen ja päivämyynnin lopputilitys automatisoidaan. Toisaalta Suominen (2014) mukaan ei voida sanoa SafePay:n vähentävän työpaikkoja, vaan se mahdollistaa resurssien uudelleenkohdentamisen esimerkiksi myynninedistämiseen.

6.5 Yhteenveto

Tutkimuksen perusteella SafePay-järjestelmä täydentäisi tällä hetkellä kaupan alalla yleisesti käytössä olevia teknisiä turvallisuusratkaisuita, ja soveltuisi hyvin tietyn tyyppisen ryöstörikollisuuden torjuntaan. Edellytyksenä on, että potentiaalisen ryöstäjän motiivina on nimenomaisesti käteisrahan hankkiminen, hän punnitsee tekonsa ja valitsee ryöstökohteensa rationaalisin perustein sekä on tietoinen siitä, ettei henkilökunta pääse käteiseen käsiksi niissä kohteissa, joissa SafePay-järjestelmä on käytössä. Nähtäväksi jää, löytääkö SafePay-järjestelmä tiensä pieniin päivittäistavaramyymälöihin lähivuosina myös Suomessa, mutta kiinnostusta järjestelmää kohtaan ovat osoittaneet kaikki alan suuret toimijat.

7 Työn arviointi ja jatkotutkimusaiheet

Tässä kappaleessa esitetään arviointi tutkimuksesta tekijän näkökulmasta. Tämän jälkeen pohditaan mahdollisia jatkotutkimusaiheita, joita tämän tutkimuksen pohjalta tai aihepiiristä voitaisiin tehdä.

Laurea-ammattikorkeakoulussa opinnäytetyötä arvioidaan kolmen ulottuvuuden perusteella. Nämä ovat innovatiivisuus ja luovuus, tutkimuksellisuus ja toteutus sekä kumppanuus ja autenttisuus. Samanlaisista lähtökohdista ei aikaisemmin ole vastaavaa tutkimusta tehty, joten tältä osin tavoitetta saavutettiin, ja tarkoituksena oli työelämää kehittävän ja uuden tiedon tuottaminen. Tekijän näkökulmasta aihe oli varsin ajankohtainen sekä pienten myymälöiden ryöstöjen lisääntymisen että SafePay-järjestelmän pilotoimisen kannalta. Kriminologinen näkökulma oli kiinnostava valinta, mikä toivottavasti välittyi työn teoriaosuudesta. Toisaalta teoria olisi vahvemmin saanut linkittyä tutkimukseen.

Tutkimuksen toteutus alkoi tahmeahkosti, ja aihe oli pitkään täsmentymätön. Lopullinen aihe-heraus oli kuitenkin tekijästä ajatustasolla varsin onnistunut. Positiiviseksi seikaksi voidaan kokea sekin, että Rikosseuraamuslaitoksen edustaja piti aihetta sen verran mielenkiintoisena, että pyysi työn lähetettäväksi hänelle, vaikka vankeja ei siihen haastateltukaan. Toteutuksen aikataulu puolestaan ei vastannut tavoitteita, vaan työ venyi, kunnes lopulta saatiin puristettua kasaan. Toteutuksen suurin vajavuus oli ryöstöstä tuomittujen haastateltujen puuttuminen ja se, että vaihtoehdoiselle ratkaisulle tukeutua aiempiin tutkimuksiin ei jätetty tarpeeksi prosessointiaikaa; tämä siitäkkin huolimatta, että Rikosseuraamuslaitos oli arvellut, että vankeja voi olla vaikea saada haastateltaviksi. Näin valittu tarkastelunäkökulma jäi melko ontoksi. Muiden haastateltavien suhteen tutkimus oli onnistuneempi, ja haastattelujen toteutus ja analysointi sujui ilman suurempia ongelmia.

Tyyliseikat on opinnäytetyössä hallittu hyvin. Kieliasu ja opinnäytetyöasetukset sujuivat ongelmitta, ja rakenne on melko selkeä - joskin se eli ja muuttui suuresti läpi koko opinnäytetyöprosessin, mikä saattaa jossain määrin näkyä lopullisessa työssä. Tutkimusongelma ja tutkimuksen nimi kohtasivat sisällön kanssa kohtuullisen kelvollisesti. Yhteistyö työelämän ja muihin sidosryhmien kanssa olisi voinut olla tiiviimpääkin, mutta pääpiirteissään tekijä on tutkimukseen kohtuullisen tyytyväinen. Gunnebo Nordic Oy hyötynee tutkimuksesta, vaikka tarkoituksena ei markkinointi ollutkaan.

SafePay-järjestelmä on vasta otettu käyttöön Suomessa, joten se saattaisi tarjota vielä jatkotutkimusaiheita. Erityisen kiinnostavaa olisi tietää, voiko tätä kvalitatiivista tutkimusta käyttää tulevaisuudessa kvantitatiivisen opinnäytetyön pohjana: mikäli SafePay-järjestelmä yleisyy myös pienten päivittäistavarakauppojen puolella, voidaanko faktisesti osoittaa ryöstöjen

vähenevän sen ansiosta? Luonnollisesti SafePay-järjestelmän etuja voidaan tarkastella myös muista kuin turvallisuusnäkökulmasta - esimerkiksi arvioiden myymälän toiminnan tehostumista järjestelmän käyttöönoton jälkeen. Elinkeinoelämää suuresti hyödyttävä tutkimuksellinen kehitysaihe voisi myös olla sellaisen työkalun luominen, jonka avulla myymälä itse voi arvioida ja laskea SafePayn kustannukset suhteessa sen tuomiin hyötyihin.

Työturvallisuus on aspekti, jota myös tässä työssä sivuttiin. Tämä näkökulma tarjoaa sekin mielenkiintoisen ja tärkeän tutkimusongelman, jos SafePay-järjestelmä yleistyy kaupan alalla: voidaanko osoittaa, että suljettu kassajärjestelmä lisää myymälähenkilökunnan kokemaa työhyvinvointia ja -tyytyväisyyttä. Myös asiakkaiden ja työnjohdon kokemuksia SafePay-järjestelmän käyttöönotosta olisi mielenkiintoista kartoittaa.

Pankeista ryöstöt ovat siirtyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana voimakkaasti verkkoon. Kyberturvallisuuden korostuessa entisestään tulevaisuudessa myös SafePay-järjestelmän tietoturvallisuus olisi tärkeä ja ajankohtainen tutkimusaihe: miten varmistutaan sen lähettämien ja vastaanottamien tietojen luottamuksellisuus, eheys ja saatavilla olo? Toisaalta SafePay-järjestelmän vaikutusta perinteiseen rikollisuuteen paikallisella tasolla olisi myös mielenkiintoista selvittää: lisääkö suljetun kassajärjestelmän yleistymisen tietyllä alueella katuryöstöjä, siirtyvätkö ryöstöt muualle vai vähenevätkö ne kokonaan?

Lähteet

- Aromaa, K. & Laitinen, A. 2005. Rikollisuus ja kriminologia. Tampere: Vastapaino.
- Bennett, T., Graham, J. & Scheinin, M. (toim.) 1998. Rikoksentorjunnan strategioita Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Helsinki: Hakapaino.
- Blixt, M. 2015. Tutkimus- ja kehitysyksikkö. Brottsförebyggande rådet. Sähköpostihaastattelu. 6.4.2015.
- Brå. 2015. Crime statistics: Robbery. Viitattu 22.4.2015.
<http://www.bra.se/bra/bra-in-english/home/crime-and-statistics/robbery.html>
- Brå. 2014. Tilastotietokanta. Viitattu 12.11.2014.
<http://statistik.bra.se/solwebb/action/index>
- Etelä-Suomen Sanomat. 12.2.2014. Poliisi ihmettelee ryöstäjien riskinottoa - "Saaliilla ei aina maksaisi edes sähkölaskua". Viitattu 18.9.2014.
<http://www.ess.fi/uutiset/kotimaa/2014/02/12/poliisi-ihmettelee-ryostajien-riskinottoa---saaliilla-ei-aina-maksaisi-edes-sahkolaskua>
- Felson Marcus. 2002. Crime and everyday life. 3. painos. Sage Publications. Thousand Oaks. California.
- Finanssialan Keskusliitto. Säästäminen, luotonkäyttö ja maksutavat 2014. Tekstiraportti 24.4.2014.
https://www.fkl.fi/materiaalipankki/julkaisut/Julkaisut/Saastaminen_luotonkaytto_ja_maksutavat_2014.pdf
- Gunnebo Global. 2013. Annual Report. PDF-dokumentti. Viitattu 3.3.2015.
<http://www.gunnebogroup.com/en/GunneboDocuments/Gunnebo-Annual-Report-2013.pdf>
- Gunnebo Global Theme. 2007. Increased flows call for increased security. 3/2007.
- Gunnebo Nordic Oy. 2014. SafePay™. Suljettu kassajärjestelmä. Esite. 3.9.2014. PDF-dokumentti.
- Gunnebo Nordic Oy. Käteisen rahan käsittely ilman käsiä. Lehdistötiedote 27.2.2013. Viitattu 26.3.2013.
<http://www.gunnebo.com/fi/media/Documents/Gunnebo%20Nordic%20Oy%20ja%20G4S%20Suomi%20rahank%C3%A4sittelypalveluyhteisty%C3%B6.pdf>
- Heinonen, J., Keinänen, A. & Paasonen, J. 2013. Turvallisuustutkimuksen tekeminen. Helsinki: Tietosanoma.
- Hietala, H., Kaivanto, K. & Kuikko, T. 2006. Työsuojeluvastuuopas. 6., uudistettu painos. Helsinki: Talentum.
- Hirsjärvi, S., Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Hämeenlinna: Tammi.
- Huhtanen, H. 2009. Kameravalvonnan rikostorjunnalliset vaikutukset liikkeenjohdon ja rikollisten näkökulmista. Laurea-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Isotalus, N. 2002. Työväkivalta ja sen torjunta kaupan alalla. Työ ja ihminen tutkimusraportti 21. Helsinki: Työterveyslaitos.

Kananen, J. 2013. Case-tutkimus opinnäytetyönä. 1. painos. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy.

Kaupan alan työehtosopimus 1.5.2014 - 31.1.2017. PDF-dokumentti.
<http://kampanjapalvelu.fi/epam/kates/kates.aspx>

Kaupan liitto. 2014. Toimintaympäristö: Turvallisuus. Viitattu 31.10.2014.
http://www.kauppa.fi/tietoa_kaupasta/toimintaympaeristoe/turvallisuus

Keskisuomalainen. 18.1.2012. PAM: Rahan nostaminen kaupasta lisää ryöstön riskiä. Viitattu 22.4.2015.
<http://www.ksm.fi/uutiset/talous/pam-raham-nostaminen-kaupasta-lisaa-ryoston-riskia/987242>

Kivivuori, J. 2008. Rikollisuuden syyt. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Kjällman, P. 2011. Rikoksen uhrin käsikirja. Juva: Bookwell.

Koistinen, K. Peura-Kapanen, L. 2009. ”Kassajono se on se kaikista turvattomin paikka” - Kuluttajien näkemyksiä asioinnin turvallisuudesta päivittäistavara-kaupoissa ja kauppakeskuksissa. Kuluttajatutkimuskeskus. Viitattu 12.4.2014.
http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/5397/2009_05_julkaisu_kaupan_turvallisuus.pdf

Kontsas, I. 2012. Pienet päivittäistavara-kaupat rikosten kohteena. Pro gradu -tutkimus. Tampereen yliopisto.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84297/gradu06504.pdf?sequence=1>

Koskinen, M. & Lalla, M. 2002. Opas myymälärikollisuuden torjuntaan. Helsinki: Edita.

Kähärä, E. 2014. Työympäristöasiantuntijan haastattelu 25.11.2014. Palvelualojen ammattiliitto PAM. Helsinki.

Käyhkö, P. 2015. Turvallisuuspäällikön haastattelu. Kesko Oyj. Helsinki.

Laine, M. 2006. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Helsinki: Tietosanoma.

Laine, M. 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. 2. painos. Helsinki: Tietosanoma.

Laki vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukioloajoista 945/2009. Elinkeinoharjoittajan oikeus pitää liikkeensä suljettuna. Viitattu 2.12.2014.

Leppänen, J. 2006. Yritysturvallisuus käytännössä. Turvallisuusjohtamisen portfolio. Helsinki: Talentum.

Nets Oy. 2014. Osto ja nosto. Viitattu 28.10.2014.
<http://www.nets.eu/fi-fi/tuotteet-ja-palvelut/korttimaksujen-vastaanotto/ohjeita/Pages/Osto-ja-nosto.aspx>

Pakkokeinolaki 1987/450. Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen. Viitattu 6.1.2014.

Patentti- ja rekisterihallitus. Tilinpäätöksen rekisteröinti. Saapunut 23.5.2014.

Poliisiammattikorkeakoulu. 2014. Tilastot. Viitattu 31.3.2014.
<http://www.polamk.fi/poliisi/poliisioppilaitos/home.nsf/pages/E54598232CE82920C22573A700493879?opendocument>

PolStat. 2014. Poliisin tietojärjestelmä. Poliisille ilmoitetut ryöstörikokset koko maassa. Viitattu 23.4.2014.

Päivittäistavarakauppa ry. 2014. Suomen päivittäistavaramarkkinat. Viitattu 26.1.2014
<http://www.pt.y.fi/kaupan-toiminta/paivittaeistavaramarkkinat-suomessa/>

Päivittäistavarakauppa ry. 2014. Kaupan aukioloajat. Viitattu 29.1.2014.
<http://www.pt.y.fi/kaupan-toiminta/aukioloajat/>

Päivärinta, A. 2009. Turvallisuustekniikka osana toimitilaturvallisuutta: teknisten turvallisuusratkaisujen kartoitustyökalun tekeminen. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. PDF-dokumentti.

Regeringkansliet. 2011. Government Offices of Sweden. Viitattu 29.3.2015.
<http://www.government.se/content/1/c6/02/77/77/cb79a8a3.pdf>

Rikoslaki 1889/39. Ryöstöstä ja kiristyksestä. Viitattu 6.1.2014.

Saranen- Kauppinen, A. Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkojulkaisu). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 20.2.2015
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/viittausohje.html>

Segendorf, B. Wilbe, A. 2014. Does cash have any future as legal tender? Economic commentaries 9/2014. PDF-dokumentti.

Sjöroos, M. Tapani, A. 2011. Varkauksien torjunta myymäläympäristössä. Laurea-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013. Työhyvinvointi. Viitattu 29.1.2014
<http://www.stm.fi/tyoelama/tyohyvinvointi>

Sverige Riksbank. 2015. The Riksbank's consultation response to the report of the Inquiry on Cash Handling. Tiedote. Viitattu 22.4.2015
<http://www.riksbank.se/en/Press-and-published/Notices/2015/The-Riksbanks-consultation-response-to-the-report-of-the-Inquiry-on-Cash-Handling/>

Suominen, J. 2014. Avainasiakkuuspäällikön haastattelu. 14.11.2014. Gunnebo Nordic Oy. Vantaa.

Turun Sanomat 10.5.2013. Suljettu kassajärjestelmä estäisi kassaryöstöt. Viitattu 15.9.2014.
http://yle.fi/uutiset/suljettu_kassajarjestelma_estaisi_kassaryostot/6630899

Valtiovarainministeriö. 2008. VAHTI 2/2008. Tärkein tekijä on ihminen - henkilöstöturvallisuus osana tietoturvaluutta. Helsinki: Edita Prima.

Viitala, R. Jylhä, E. 2006. Liiketoimintaosaaminen. Menestyvän yritystoiminnan perusta. 1. painos. Helsinki: Edita Publishing.

Vuoti, J. 2015. Varatoimitusjohtaja. Burger-In Oy. Sähköpostihaastattelu. 21.4.2015.

Vuoti, J. 2014. Varatoimitusjohtaja. Burger-In Oy. Hesburgerin tiedote 4.11.2014. Viitattu 12.11.2014.
<http://www.hesburger.fi/hesburger-yrityksena/tiedotteet/tennispalatsiin-uusi-kavelykaista>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Syrjinnän kielto. Viitattu 12.2.2015.

YLE 11.2.2014. Pikkukauppojen ryöstöaalto hämmentää poliisia. Viitattu 11.2.2014

http://yle.fi/uutiset/pikkukauppojen_ryostoaalto_hammentaa_poliisia/7076188

Kuviot

Kuvio 1. Rikostilanteen elementit rutiiniaktiiviteettiteorian mukaan	28
Kuvio 2. Otollisen kohteen poistaminen estää rutiiniaktiiviteettiteorian mukaisen rikostilanteen syntymisen.	41
Kuvio 3. Ryöstön mahdollisesti aiheuttamat kustannukset	49